

δι' ὃ καὶ ἐθαύμασαν οἱ πολυάριθμοι παρεστῶτες.

— Γράψε τὸ ὄνομα καὶ τὴν κατοικίαν τοῦ βαρόνου Νέυβεργ, συμβούλου καὶ ἐπιθεωρητοῦ, εἶπεν ὁ γραμματεὺς πρὸς τινὰ γραφεά.

Καὶ μετὰ ταῦτα ἀποταθεὶς πρὸς τὸν Φρεδερίκον ἐπιχαρίτως εἶπεν·

— Τὸ σάββατον, Κ. βαρόνε.

Ἐν τῷ αὐτῷ ὁ βαρόνος Γρόστενσταϊν μείνας μόνος ἔγραψε κατεσκευασμένως τὸ ἐφεξῆς ἐπιστόλιον·

« Ἀμαλία! ὁ διάβολος ἀνέστη καὶ μαίνεται. Κρεμάμεθα εἰς τὸ χεῖλος τῆς κολάσεως.

» Ἐγὼ ἀνάγκη νὰ σὲ ὁμιλίσω. Εἰδοποίησε τὸν Λουδβόλφον.

» ΒΑΡΟΝΟΣ Γ. . . »

Καὶ σπράγισας αὐτὸ τὸ ἔστειλεν εἰς τὴν Κ. Ζάφτ, φίλην προσφίλῃ τοῦ πρίγκηπος.

Καὶ μετὰ ταῦτα ἀναβὰς εἰς ὄχλην μετέβη εἰς τὸ παλάτιον. Μόλις δὲ τὸν ἶδεν ὁ ἰδιαιτέρος γραμματεὺς καὶ εἶπε·

— Λοιπὸν, Κ. βαρόνε, ὠνομάσατε σύμβουλον. Σὰς συγγαίρῳ. Ναι μὲν εἶναι νέος . . . ἀλλ' ἔχει ἀξιόλογον ἥθος.

— Ἀληθινά; ἡρώτητα μειδιάσας ἀλλοκότως ὁ βαρόνος. Καὶ εἰς ἐμὲ ὁ νέος ἐκεῖνος φαίνεται ἐπιτήδειος . . . πολλὰ ἐπιτήδειος! Παρατήρησα ὅτι ἐννοεῖ καλὰ τὰς ὑποθέσεις. Εἶναι ἐπιδεξιότατος . . . καὶ θὰ εὐχαριστηθῶμεν.

Καὶ ὅμως δὲν ἦτο σύμφωνα τὰ λόγια του πρὸς τὴν διάθεσίν του· διότι μόλις ἐμακρύνθη ὁ γραμματεὺς καὶ ἀφῆκε μυκηθμὸν μανίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φρεδερίκος δὲν ἦτο πολλὰ ἥσυχος. Συνειδὼς ἀπὸ τινος νὰ καταβάλλῃ τὰς δυσκολίας διὰ τῶν μαγικῶν περιάπτων του, δυσανασχέτει βλέπων ὁποίας ἀκάνθας εἶχεν ἡ ἐπιχείρησις εἰς ἣν κατεγίνετο, καὶ ἐφορεῖτο τὰς συνεπείας. Τσαύτη δὲ ἦτο ἡ ὀργὴ τοῦ ὑπουργοῦ, ὥστε ὁ νέος προέβλεπεν ὅτι ἤθελεν ἐκραγῇ φρικώδης θύελλα δυναμένη νὰ τὸν καταποντίσῃ. Ὅθεν ἀπορῶν πῶς νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν, ἀπεράσισε νὰ συμβουλευθῇ τὸν κόμητα Ροζενάϊμ, παρ' ᾧ ἐμελλε νὰ γενθῇ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

(Ἐπεται συνέχεια.).

ΕΞΗΚΟΝΤΑ ΕΤΗ

ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΝ ΑΙΩΝΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ.

ὑπὸ Κωνσταντίνου Παπαρρήγοπούλου (*).

—ο—

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖσι τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος καὶ κατὰ τὰς ἀρχάς τῆς ἐνδεκάτης, ἡ-

(*) Δὲν ἐπαγγελλόμεθα νὰ δώσωμεν πλήρη τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ταύτης. Ἐκτιναγρήσαμεν μᾶλλον ἢ ἐξωγρα-

τοὶ ἐν διαστήματι ἐξήκοντα περίπου ἐνιαυτῶν, ἡ κυβέρνησις τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους περιῆλθεν ἀλληλοδιαδόχως εἰς χεῖρας τριῶν μεγάλων ἡρώων, τοῦ Νικηφόρου Φωκά, τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ τοῦ Βασιλείου Β', τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἐξ ὧν οἱ μὲν δύο πρῶτοι διεξήγαγον τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίτροποι καὶ κηδεμόνες τῶν ἀπογόνων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ὁ δὲ τρίτος, ὡς ἄμετος τῆς δυναστείας ἐκείνης ἀπογόνος· αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτέρα ἐποχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος. Τότε, τῶντι, ἀνεκτήθησαν ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Συρία· τότε ἐδαμάτησαν οἱ Βούλγαροι καὶ περιεστάλησαν οἱ αὐτοκράτορες τῆς δύσεως· τότε συνεκροτήθησαν στρατοὶ πολυάριθμοι καὶ στόλοι ἰσχυροὶ, οἵτινες, ἀγόμενοι ὑπὸ ἀνδρῶν μεγαλεπήβολων, ἀνέδειξαν τὰ Ἑλληνικὰ κράτος καθυπέρτερον παντὸς ἄλλου οὐ μόνον κατὰ τὸν πολιτισμὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὕλικὴν δύναμιν· τότε, ἐνὶ λόγῳ, τοσοῦτον ἐπαυγίσθη ἡ ἐπὶ ὅλων τῶν λοιπῶν φυλῶν τῆς Ἀνατολῆς ὑπεροχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ὥστε, ἂν καὶ ἐπῆλθον ἔπειτα ποικίλαι πολιτικαὶ μεταβολαὶ καὶ συμφοραὶ δεινόταται, ἡ ὑπεροχὴ ἐκείνη δὲν ἀνετρόπη, ἀλλὰ μέχρι τῆς σήμερον ὑφισταμένη παρέχει ἡμῖν τὰς αἰσιωτέρας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδας.

Α'.

Ῥωμανὸς Β', ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διαδεξάμενος τὴν ἀρχὴν καὶ βασιλεύσας τριετίαν, ἦτο νεανίας παντάπασιν ἀνοίκειος πρὸς διαχείρισιν πραγμάτων, καταναλώσας μὲν τὸ βραχὺ τῆς βασιλείας αὐτοῦ διάστημα περὶ κνηγέσια καὶ ἄλλην ἀσωτείαν, καταναλωθεὶς δὲ ἀθλίως ὑπὸ τῆς ἀκρασίας ἐκείνης. Ἡ ὅλη κυβέρνησις ἐπετράπη εἰς τὸν παρακοιμώμενον Ἰωσήφ καὶ εἰς τὴν βασιλίδαν Θεοφανώ· οἱ δύο οὗτοι ἐπίτροποι τῆς ἀρχῆς δὲν ἐστεροῦντο ἐπιτηδειότητός τινος, ἀλλ' ὅμως τοσούτῳ μᾶλλον ἀπίθανον ἦτο ὅτι θέλουν ἐξαρκέσει πρὸς τὴν δυσχέρειαν τοῦ ἔργου, ὅσα οἱ λοιποὶ αὐλικοὶ ἠθέλησαν ν' ἀντιπολιτευθῶσιν εἰς αὐτοὺς, μάλιστα δὲ οἱ συγκλητικοί, οἵτινες, ὠφελούμενοι ἀπὸ τῆς ἀδυναμίας τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, εἶχον ἀρχίσει νὰ συγκροτῶσιν ἀριστοκρατίαν τινὰ ὥπως οὐκ ἰσχυράν. Κατ' εὐτυχίαν ἡ βασιλὶς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς ἐθεώρησαν φρόνιμον νὰ προσλάβωσι συμπράκτορας τῆς ἐξουσίας αὐτῶν τοὺς δύο περιφανεῖς στρατηγοὺς, τοὺς κλείσαντας τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου βασιλείας· καὶ ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον τὰ κατορθώματα τῶν δύο Φωκάδων, μάλιστα δὲ τοῦ Νικηφόρου, περιεποιήσαν αὐτῷ τὴν προεδρείαν τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἀρχῆς, ἡ κυβέρνησις τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου δύναται νὰ

φῆσμεν τοὺς χαρακτῆρας καὶ καταγράψαμεν μᾶλλον ἢ περιγράψαμεν τὰ γεγονότα. Ἀλλ' ὅμως τὸ δοκίμιον τοῦτο, καὶ οὕτως ἔχον, ἀρκεῖ ἵσως ἵνα δώσῃ ἑννοιάν τινα τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀκριβεστέραν τῆς συνήθως παρ' ἡμῖν ἐπικρατούσης.

θεωρηθῇ ὡς ἀρξαμένη ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς τοῦ Ῥωμανοῦ Β' βασιλείας.

Κατ' αὐτὸ δὲ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, τὸ 960, ἐγένετο καὶ τὸ πρῶτον μέγα ἐπιχειρήμα τοῦ Νικηφόρου Φωκά, τὸ ἐπαγαγόν τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης καὶ τὴν παλινὸρθωσιν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας καὶ ἐθνικότητος ἐν τῇ ἀξιολόγῳ ἐκείνῃ νήσῳ.

Κρήτη, ἡ μεγίστη τῶν ἐπτὰ μεγάλων νήσων τῆς μεσουγείου θαλάσσης, καὶ ἡ νοτιοτάτη τῶν τῆς Εὐρώπης χωρῶν, πλάτος μὲν ἔχει τὸ πολὺ 9 γεωγραφικῶν μιλίων, μῆκος δὲ τετραπλάσιον σχεδόν· σχηματίζει δὲ μετὰ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ρόδου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας τὸ τετράκυλον τεῖχος, τὸ φράσσον πρὸς νότον τὴν λαμπρὰν ἐκείνην πολυνησίαν, ἣ τις μετὰ τῶν ἐνθεν καὶ ἐνθεν, ἐπὶ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπὶ τῆς Ἀσίας παραλίῳν ὑπῆρξεν ἀνεκαθεν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑπάρχει κτῆμα τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικότητος. Ἡ Κρήτη δὲν ἐπρωταγωνίστηκε μὲν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ, ἀλλὰ στενῶς διετέλεσε συνδεδεμένη μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ κλειστον ἐπενήργησεν εἰς τὴν τύχην αὐτῆς. Οἱ πολυθρύλλητοι τῆς Σπάρτης θεομοὶ μετεδιδόσθησαν εἰς αὐτὴν ὁμολογουμένως ἀπὸ τῆς Κρήτης· οἱ πλείστοι τῶν θεῶν πατρίδα ἔσχον τὴν Κρήτην, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἐθεώρουν μάλιστα ἅπαντας τοὺς θεοὺς ὡς ὁμογενεῖς αὐτῶν. Ἔιναι ἄρα γε ἀνάγκη νὰ ἀνακαλέσωμεν εἰς τὴν μνήμην Ἑλλήνων ἀναγνωστων τὸν Μίνωα καὶ τὸν Ῥαδάμανθυν, τοὺς μεγάλους νόμοθέτας, Ἰδομενέα καὶ Μηριόνην, τοὺς ἐν τῇ Ἰλιάδι ὑμνηθέντας συμμάχους τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Τεύκρον, τὸν Δάρδανον, τὸν Μίλητον, τὸν Σαρπηδόνα, τὸν Στάφυλον, ἥρωας πολυκρότους ἐν τῇ μυθολογικῇ ἱστορίᾳ· διὰ τὰς ἀποικίας τὰς ὁποίας ἤγαγον εἰς Σικελίαν, εἰς Δαρδανίαν, εἰς Μίλητον, εἰς Μαγνησίαν, εἰς Χίον, εἰς Πεπάρθηον καὶ εἰς Ξάνθον; Ἀλλὰ ἐτίμησαν τὴν Κρήτην καὶ συνέδεσαν αὐτὴν μετὰ τῆς ἡθικῆς, διανοητικῆς καὶ τεχνικῆς διαμορφώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἄνδρες ἀνῆκοντες εἰς τὴν πραγματικωτέραν ἱστορίαν· *Μόωων*, εἰς τῶν ἐπτὰ σοφῶν· *Ἐπιμενίδης*, εἰς τῶν μεγίστων φιλοσόφων· *Ἡρακλείδης*, ὁ συγγράψας τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων· *Περρίχιος*, ὁ ἐφευρέτης τοῦ ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθέντος χοροῦ καὶ ῥυθμοῦ *Χρισόθεμις*, ὁ πρῶτος ἐν πανηγυρικῇ ἐσθῆτι ἄσας παιῶνα τῷ Φοῖβῳ· *Κτησιφῶν*, ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος· *Ἀριστομένης*, ὅστις, ἔνεκα 100 ὑπ' αὐτοῦ φονευθέντων πολεμίων, πρῶτος ἐτέλεσε τῷ Ἀρεὶ τὴν τῶν ἑκατομφονίων ἐορτήν· οἱ γλύπται *Χαίρισοφος* καὶ *Ἀριστοκλῆς*· *Ζήνων*, ὁ ἀγαπητὸς χορευτὴς τοῦ βασιλέως Ἀρταξέρξου· *Φιλωνίδης*, ὁ ταχυδρόμος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀφ' ἧς δ' ἐποχῆς οἱ Κρήτες ἐδέχθησαν διὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τὸν χριστιανισμόν, πολυάριθμοι ἐπίσκοποι καὶ μάρτυρες ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τῶν μαρτυρολογίων ἀναφερόμενοι καὶ τιμώμενοι, ἀνέδειξαν τὴν χώραν ἐκείνην μίαν τῶν πρωτοτόκων καὶ εὐφροτέρων θυγατέρων τοῦ νέου θρησκευματος.

Οἱ κάτοικοι τῆς Κρήτης διεκρίθησαν αἰετοπαρὰ τὸ μάχιμον αὐτῶν ἦθος καὶ πνεῦμα, καὶ ἡ κρητικὴ παράταξις ὑπῆρξεν ὀνομαστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πολεμικῆς τῶν ἀρχαίων τέχνης. Καὶ τοι δὲ πολλάκις πρὸς ἀλλήλους στασιάζοντες καὶ διχονοοῦντες, ἠνώοντο προθυμότερα ἅμα ἐπελθόντος ἑξωθεν πολεμίου, ἢ δ' ἔνωσις αὐτῆ καὶ ἡ λήθη ὅλων τῶν ἐμφυλίων διενέξεων καὶ παθῶν ἔφερε τὸ χαριέστατον τοῦ *Συγκρητισμοῦ* ὄνομα. Ἐκ τῶν ἐμφυλίων αὐτῶν πολέμων ἔξ μάλιστα εἶναι ἀξιωματικῶντος πρῶτος ὁ τῶν Κνωσσιῶν, οἵτινες καθυπέταξαν ἅπασαν σχεδὸν τὴν νήσον εἰς τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, πλὴν τῆς Λύκτου, ἥτις, ἀντιστάσα, κατεστράφη ὑπ' αὐτῶν ἄρδην. Τὸν δεύτερον μετὰ τῶν Κνωσσιῶν καὶ Γορτυνίων πόλεμον συνδιέλλαξεν ὁ Ῥωμαῖος ὕπατος Μουνίκιος, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν μόνον, διότι μετὰ παρέλευσιν ἑξ μηνῶν ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη ὑπὲρ ποτε δεινότερος. Τὸν τέταρτον καὶ πέμπτον συνεβίβασαν πρέσβεις Ἕλληνες, τὸν μὲν ὁ Σπαρτιάτης Χαρμίδας, τὸν δὲ Ἀθηναῖοι. Τὸν ἕκτον πόλεμον διεξήγαγον οἱ Κνωσσιοὶ καὶ οἱ Γορτυνιοὶ, συμμαχήσαντες ἵνα καταστρέψωσι τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως Ῥαύκου. Ἐξ δὲ ἐπίσης ἐξωτερικῶν πολέμων τῶν Κρητῶν μνημονεύει ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία· οἱ δύο πρῶτοι, κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σικελῶν, ἀνάγονται εἰς τὴν μυθολογικὴν τοῦ Μίνωος ἐποχὴν. Ἐπὶ τοῦ τρίτου, πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας διεξαχθέντος, ἡ γηματούθη καὶ ἐθανατώθη ὁ Ἐπιμενίδης· καὶ κατὰ τῆς Ρόδου δ' ἐπολέμησαν οἱ Κρήτες· ἀλλὰ τίνας ἔσχον τοὺς ἀντιπάλους εἰς δύο ἄλλους πολέμους, ἀναφερομένους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, ἄδηλον.

Βραδύτερον, ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων, ἀγωνισθέντων κατ' ἀλλήλων τῶν δύο ἐγγόνων τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντιόχου, οἱ Κρήτες ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ γενναίου Δημητρίου κατὰ τοῦ ἐκτεθελυμένου Ἀλεξάνδρου. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν κατὰ Μιθριδάτου πολέμων, οἱ Κρήτες συνεμάχησαν μετὰ τούτου, ἐπὶ τῆς νίκης αὐτοῦ, ὅστες τοσαύτην εἶχε τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς νίκης αὐτοῦ, ὥστε ἐπλήρωσε ναὺς πολλὰς ἀλύσειαν διὰ τοὺς αἰχμαλώτους· ἀλλ' οἱ Κρήτες ἐνέπαιξαν πικρῶς τὴν ὑπεροψίαν ἐκείνην, καθότι, κατατροπώσαντες τὸν στόλον αὐτοῦ, ἐπανῆλθον οἰκοὶ ἐν θριάμβῳ, φέροντες κραμαμένους εἰς τὰς κερκίας τῶν πλοίων αὐτῶν τοὺς αἰχμαλωτευθέντας Ῥωμαίους. Ὁ Μέτελλος ὕστερον ἐδήλωσεν ἀπηνῶς ἅπασαν τὴν νήσον, τὴν Κνωσσὸν, τὴν Ἐρυθραίαν, Κυθωνίαν, τὴν μητέρα τῶν πόλεων, καὶ τοσοῦτον ἀνηλεῶς προσπνέχθη πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, ὥστε οἱ πλείστοι ἐθανάτωσαν ἑαυτοὺς φαρμάκῳ, οἱ δὲ λοιποὶ πρεστίμηνταν νὰ παραδοῦσιν εἰς τὸν Πομπήιον· Ἐντεῦθεν ὁ Μέτελλος οὐδένα ἄλλον ἀπὸ τῆς νίκης ἐπορίσθη καρπὸν εἰμὴ τὸν θρίαμβον καὶ τὸ τοῦ Κρητικοῦ ἐπωνυμιον, τὸ ὅποιον ὅμως πρὸ αὐτοῦ ἤδη εἶχε προσλάβει καὶ ὁ ἡττηθεὶς Ἀντωνίος. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεμψαν εἰς Κρήτην ἀποικίαν ἵνα διασώσῃ τὸ κτῆμα ἐκεῖνο, καὶ ἡ μὲν Κνωσσὸς κα-

τέστη καθέδρα τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ, τὸ δὲ ἄ-
ξίωμα τοῦτο ἐπετράπη εἰς τὸν Βροῦτον μετὰ τὸν
τοῦ Καίσαρος θάνατον. Ὁ Ἀντώνιος ἠθέλησε νὰ ἀ-
ποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Κρήτας, τοὺς ὑπὸ
τοῦ πάππου αὐτοῦ κατὰ πρῶτον πολεμηθέντας· ἔ-
πειτα ὅμως, ἀντὶ νὰ πράξῃ τοῦτο, ἐδωρήσατο ἐξ
ἐγκυρίας τὴν νῆσον, ὁμοῦ μὲ τὴν Φοινίκην, τὴν Πα-
λαιστίνην, τὴν Συρίαν, καὶ τὴν Κέρκυραν, εἰς τὰ ἀπὸ
τῆς Κλεοπάτρας τέκνα αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς
αὐτοκρατορίας ἡ Κρήτη διετέλεσε μίαν τῶν αὐτο-
τελιῶν τοῦ ἀχνούσ ἐκείνου κράτους ἐπαρχιῶν· γενο-
μένης δὲ τῆς ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου
διαίρεσεως τοῦ κράτους, ὑπήχθη εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν
ὑπαρχίαν· ἔπειτα τμηθεΐσης, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ με-
γάλου, εἰς δύο τῆς ὑπαρχίας ἐκείνης, ἡ Κρήτη,
καθὸ περιληφθεῖσα μετὰ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, τῆς
Θεσσαλίας, τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας, εἰς
τὴν ἀνατολικὴν Ἰλλυρίαν, ἀπετέλεσε μέρος τοῦ ἀ-
νατολικοῦ κράτους, μέχρις οὗ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Τραυ-
λοῦ, τῷ 827, οἱ ἀπὸ τῆς 7ης ἑκατονταετηρίδος ἀρ-
ξάμενοι τῶν κατὰ τῆς νήσου ἐκείνης ἐπιδρομῶν
Ἀραβες κατάρθρωσαν νὰ γίνωσι καθ' ὁλοκληρίαν αὐ-
τῆς κύριοι καὶ νὰ παγιώσωσι τὸ ἐν αὐτῇ κράτος
διὰ τῆς κατασκευῆς ὀχυροῦ φρουρίου, τοῦ Χάνδακος
ἢ τῆς Κανδίας.

Ἐν ἔτει 960 κατὰ τὸ ὅποιον ἐγένετο ἡ μεγάλη
τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἐκστρατεία πρὸς ἀνάκτησιν
τῆς Κρήτης, ἡ νῆσος αὕτη διετέλει πρὸ 133
ἐνιαυτῶν ὑπὸ τὴν ἀραβικὴν κυριαρχίαν. Ἡ παρά-
τασις τῆς κυριαρχίας ταύτης ἠθέλην ἐπιφέρει πλη-
γὴν καιρίαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐθνικότητα· οἱ πλεῖ-
στοι τῶν Κρητῶν εἶχον ἀναγκασθῇ νὰ ἀσπασθῶσι
τὸν Μωαμεθανισμόν· διότι, ἄξιον τοῦτο σημειώσεως,
ἡ πρώτη ἐποχὴ τῆς μεταξὺ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ
μωαμεθανισμοῦ πάλης, ἦτοι ἡ ἀραβικὴ ἐποχὴ, διέ-
φερεν οὐσιωδῶς τῆς δευτέρας, ἦτοι τῆς τουρκι-
κῆς· ὁ ἀραβικὸς ἀγὼν ἦτο ἀγὼν ἐξόχως θρησκευ-
τικὸς· ὁ τουρκικὸς ἐξ ἐναντίας ἦτο πολιτικὸς μᾶλλον.
Ἐντεῦθεν ἐνῶ ἡ τουρκικὴ κυριαρχία, καθὸ πολιτικὴ
κυρίως καὶ ὄχι θρησκευτικὴ, δὲν συνεπήγατο τὴν
βιαιάν τοῦ μωαμεθανικοῦ θρησκευματος ἐμφύτευσιν,
ἡ ἀραβικὴ ἐξ ἐναντίας ἐδορυφορεῖτο ἀείποτε σχεδὸν
ὑπὸ τῆς δεινῆς ταύτης συμφορᾶς. Οἱ Ἀραβες ὁμοί-
αζον τοὺς μαχητὰς ἐκείνους, οἵτινες, μὴ ἀρκούμενοι
εἰς τὴν πληγὴν ἣν δύναται νὰ ἐπαγάγῃ τὸ παρ'
αὐτῶν σφενδονιζόμενον βέλος, δηλητηριάζουσι τὸ
βέλος ἵνα καταστήσῃ τὴν πληγὴν θανάσιμον.
Οὕτως ἐπράξαν καὶ ἐν Κρήτῃ· δὲν ἠρκέσθησαν νὰ
χειρώσωσι τὴν νῆσον, ἀλλὰ συνεπήγαγον καὶ τὸ
δηλητήριο τοῦ μωαμεθανισμοῦ, τὸ ὅποιον ἠδύνατο
νὰ θανατώσῃ διὰ παντὸς τὴν αὐτόθι Ἑλληνικὴν
ἐθνικότητα.

Καὶ ἡ στέρησις ἀξιολόγου τοῦ Ἑλληνισμοῦ μοί-
ρας, ὀλεθρία καθ' ἑαυτήν, δὲν ἦτο τὸ μόνον δυστύ-
χημα τὸ ὅποιον ἐπῆνεγκεν ἡ ἐν Κρήτῃ ἀραβικὴ
κυριαρχία. Ὁ ἄρχων τῆς νήσου ταύτης κρατεῖ τὰς
κλεῖς τῆς μεγάλης τοῦ Αἰγαίου πελάγους πύλης.
Οἱ Ἀραβες τῆς Κρήτης, ἔχοντες πρῶχειρον τὴν ἀπὸ

τῶν ἐν Ἀσίᾳ, ἐν Ἀφρικῇ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ ὁμογενῶν
ἐπικουρίαν, κατέστησαν τὴν νῆσον ληστήριον μέγα,
ἀδιαλείπτως μὲν ἀπὸ αὐτοῦ ἐφορμῶντες κατὰ τῶν
ἑλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων, ἀσφαλῶς δὲ συγκα-
μίζοντες ἐν αὐτῷ τοὺς καρποὺς τῆς λεηλασίας αὐ-
τῶν. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία ἠσθάνθη
πρωϊμώτατα τὴν ἀπαραίτητον ἀνάγκην νὰ παύσῃ τὸ
διπλοῦν τοῦτον κακόν· καὶ τοι δὲ περισπασμένη ὑπὸ
ποικίλων καὶ πολυαρίθμων ἄλλων κινδύνων, ἐπε-
χείρησεν ἐκ διαλειμμάτων τὴν ἀνάκτησιν τῆς νή-
σου. Πρῶτος ὁ Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς ἐξαπέστειλεν ἐπὶ
τούτῳ στόλον καὶ στρατὸν ἀξιόλογον· ἔπειτα ἐγένε-
το ἐπὶ Θεοδώρας νέα ἐκστρατεία, καὶ ἐπὶ Λέαντος
δὲ τοῦ σοφοῦ καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου ἐσχάτως ἐπα-
νεληφθήσαν αἱ ἀπόπειραι· ἀλλὰ ματαίως. Ὡς τε ἄ-
πορον δὲν εἶναι, ὅτι, ὅτε ἐν ἔτει 960 ὁ Νικηφόρος
Φωκᾶς προέτεινεν εἰς τὸ συμβούλιον τὴν ἀνάγκην
τοῦ νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν κατὰ τῆς Κρήτης ἐκστρα-
τείαν, ἅπαντες οἱ αὐλικοὶ καὶ ἰδίως οἱ συγκλητι-
κοὶ ἀντέστησαν, ἀνακαλοῦντες τὰς προτέρας ἀπο-
στολάς καὶ παριστῶντες τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως
τῶν πολεμίων, οἵτινες, ὄντες ἐμπροσθοφύλακες οὕ-
τως εἰπεῖν τῶν Ἀράβων τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰ-
σπανίας, ἐλάμβανον ἀδιαλείπτως παρ' αὐτῶν ἐπικου-
ρίας. Κατ' εὐτυχίαν ἡ πρότασις τοῦ Νικηφόρου ὑ-
πεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ παρακοιμωμένου Ἰωσήφ, εἴτε
διότι οὗτος ἐνόησεν ὅτι ὁ Νικηφόρος δὲν ὁμοιάζε
τοὺς προαποσταλέντας στρατηγοὺς, εἴτε διότι ἁ-
σμένως ἐπελήφθη τῆς ἀφορμῆς τοῦ ν' ἀπομακρύνῃ
ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ἵνα ἐλευ-
θερώτερον ἐξασκῇ τὰ τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς.

Τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως ἦν συνεκρότησεν ὁ Νι-
κηφόρος καὶ ἡ ταχύτης μεθ' ἧς συνετελέσθη ἡ
παρασκευὴ, μαρτυροῦσι τὴν τε δαψύλειαν τῶν πό-
ρων τοῦ κράτους ἐκείνου καὶ τὸν ἄριστον διοικητι-
κὸν καὶ στρατιωτικὸν αὐτοῦ ὀργανισμόν. Ὁ στόλος
συνέκειτο ἐκ 1000 δρομώνων καὶ 2000 γελανδίων
ἢ παμφυλίδων, ἐν ὅλοις ἐκ 3000 πολεμικῶν πλοίων,
ἔτι δὲ καὶ ἐκ 1307 φορτηγῶν. Ἐκ τῶν πολεμι-
κῶν πολλὰ ἦσαν πυρπολικά· τὰ δὲ φορτηγὰ ἐκόμι-
ζον οὐ μόνον τροφάς, ἀλλὰ καὶ πολιορκητικὰς μη-
χανὰς παντὸς εἶδους. Ὁ στόλος οὗτος, ἐκτὸς τῶν
ἐρετῶν καὶ ναυτῶν, ἔφερε στρατὸν 100,000 περί-
που ἀνδρῶν, στρατολογηθέντων ἐν Θράκῃ, ἐν Μα-
κεδονίᾳ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ἐξέπλευσε δὲ ὁ Νικηφόρος
κατὰ μῆνα Ἰουλίον 960· ὥστε, ἐπεὶ δὴ ὁ Κωνσταν-
τῖνος ἀπέθανε τῇ 15 Νοεμβρίου 959, ἡ δ' ἐκστρα-
τεία δὲν ἀπερασίθη εἰμὴ μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον
ἀνάβασιν τοῦ Ῥωμανοῦ, καὶ μετὰ τινὰς δισταγμοὺς,
ἡ ὅλη ἐκείνη δύναμις παρεσκευάσθη τὸ πολὺ ἐντὸς
6 ἢ 7 μηνῶν.

Ὁ Νικηφόρος, ἐκπλεύσας ἀπὸ Κωνσταντινουπό-
λεως, ἐπορεύθη τὸ πρῶτον εἰς Πύρρον τῆς Λυδίας,
μικρὸν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἐφέσου κειμένην, ὅπου
ἐμελλε νὰ ἀθροισθῇ ἅπας ὁ στόλος. Προπέμψας δ' ἐν
τῷ μεταξὺ εἰς τὰ παράλια τῆς Κρήτης ἐλαφρά τινα
πλοῖα, ἵνα πληροφορηθῇ τὰ περὶ τῆς καταστάσεως
τῆς νήσου, ἔμαθε τῶνόντι ὅτι ἡ ἀγγελία τῆς ἀ-

ναχωρήσεως του είχε φθάσει εἰς Κρήτην καὶ εἶχε προξενήσει πολὺν θόρυβον καὶ φόβον. Ὅθεν ἀνθρώποις ἤδη περὶ αὐτὸν τῆς ὅλης δυνάμεως, διαπλέει μετὰ σπουδῆς τὰς Σποράδας καὶ προσπελάζει εἰς τὴν νῆσον, οὐ μακρὰν τῆς πρωτευούσης. Ὁ ἐχθρὸς ἦτο παρατεταγμένος εἰς τινα ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε ν' ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἀπόστασιν, τὴν γενομένην μετὰ εὐκολίας καὶ τάξεως ἥτις κατέπληξε τοὺς Ἀραβίους. Ἐκαστον πλοῖον εἶχε τὴν γέφυραν αὐτοῦ, προσελθόντων δὲ τῶν πλοίων εἰς τὴν ξηρὰν, κατέπεσον ἐν τῷ ἄμα αἱ γέφυραι, καὶ τὰ στρατεύματα ἀπεδείχθησαν ἐν ἀκαρεΐ. Ὁ Νικηφόρος διαίρεσας ἀμέσως τὸν στρατὸν εἰς τρία σώματα, ἐπέχεται, προπορευομένου τοῦ τιμίου σταυροῦ, κατὰ τῶν πολεμίων, οἵτινες δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ἔφοδον αὐτοῦ. Ἡ τροπὴ ὑπῆρξεν ὀλοσχερῆς, ἡ δ' ἐπελθοῦσα σφαγὴ δεινοτάτη. Οἱ νικηταὶ ὥρμησαν ἀμελλητί κατὰ τῆς Ἀραβικῆς πρωτευούσης, τῆς Κανδίας, τὴν ὁποίαν ἀπέκλεισαν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· συγχρόνως ὁ Νικηφόρος δὲν ἐπαυσεν ἐκπέμπων διάφορα τοῦ στρατοῦ ἀποσπάσματα ἐπιτετραμμένα τὴν κατὰ μικρὸν ἄλωσιν τῶν ἐπιλοιπῶν τῆς νήσου φρουρίων καὶ πύργων· ὥστε, ἐν τῷ διαστήματι τῆς πολιορκίας τῆς πρωτευούσης, ἐκυριεύθη ἅπαντα σχεδὸν ἡ λοιπὴ χώρα. Διηκούλυνε δὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἡ προθυμία μὲ τὴν ὁποίαν οἱ ἀπογονοὶ τῶν ἀρχαίων Κρητῶν συνέτρεχον τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐλευθερωτῶν αὐτῶν.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀποκεκλεισμένοι Ἀραβεὶς ἐζήτησαν ἐπικουρίαν ἀπὸ Ἰσπανίας καὶ Ἀφρικῆς· ἀλλ' οἱ καλῖραι τῆς μεσημβρίας καὶ τῆς δύσεως, πληροφορηθέντες τὴν τε δυνάμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ τὴν τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ δεξιότητα, ἐγκατέλιπον τοὺς Κρητὰς εἰς τὴν τύχην αὐτῶν.

Ἡ πόλις ἐφαίνετο ἀπόρητος, διότι ἔκειτο ἐπὶ βράχου δυσπροσίτου καὶ ἦτο ἀσφαλὲς μὲν τεθωρακισμένη διὰ τειχῶν μεγάλων, διὰ διπλῆς δὲ περιεζωσμένη καὶ βαθεῖς τάφρου· ὅθεν ὁ Νικηφόρος, ὁχυρώσας τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπιμελῶς διακόψας πᾶσαν τῶν πολιορκουμένων πρὸς τὴν ἐξω συγκοινωνίαν, προέθετο κυρίως νὰ ἐπιτύχῃ τὴν παράδοσιν διὰ τῆς πείνης. Τῶντι διὰ τὸ αἰφνίδιον τῆς ἐφόδου οἱ Ἀραβεὶς δὲν εἶχον προφύλαξιν νὰ συλλέξωσιν ἐν τῷ φρουρίῳ πολλὴν προμήθειαν τροφῶν, ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν· πολυάριθμος Ἀραβικὸς στρατὸς, ἐπελθὼν ἀπὸ τῶν ἐνδοτέρων τῆς νήσου, ἵνα διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν, ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου κατὰ κράτος· καὶ εἶχον μὲν καταναλωθῇ τὰ τρόφιμα ὅσα μετ' ἐαυτοῦ ἐκόμισεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, ἡ δ' ἐντεῦθεν ἐπελθοῦσα ἔλλειψις καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος κακουργία παρήγαγον ἐπὶ τινα χρόνον ἀθυμίαν τινὰ ἐν τῷ στρατοπέδῳ· ἀλλ' ἡ καρτερία τοῦ Νικηφόρου καὶ ἡ πειθαρχία εἰς ἣν συνειθίσαν τὰ τάγματα αὐτοῦ κατίσχυσαν τῆς δυσχερείας ταύτης, ἡ δὲ προθυμία μετ' ἧς ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσήφ ἐπεμψε νέαν καὶ ἄφθονον προμήθειαν σίτου καὶ κριθῆς, ἔφερεν αὐτοῖς τὴν δαψίλειαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ Μαΐου μηνὸς τοῦ 981 ἔτους, ἡ Κανδία ἦτο ἤδη ἀποκεκλεισμένη ἐπὶ 7 περίπου μῆνας· τελευταῖον ὁ Νικηφόρος ἐπληροφορήθη ἀπὸ αὐτομόλων, ὅτι πλεῖστοι τῶν κατοίκων εἶχον ἀποθάνει ἀπὸ τῆς πείνης· ὅτι οἱ λοιποὶ, περιελθόντες εἰς ἐσχάτην ἀτονίαν, δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀνθέξωσιν εἰς ἀγῶνα κρίσιμον· ἀλλ' ὅτι προέκρινον νὰ ἀποθάνωσι μᾶλλον ἢ νὰ παραδοθῶσιν· ὅθεν ἀπεφάσισε τελευταῖον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἔφοδον. Τῇ 7 Μαΐου, ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, τὰ στρατεύματα παρεσκευάσθησαν ὡς ἐπὶ μάχην· αἱ τάφροι ἐπληρώθησαν· αἱ μηχαναὶ, πλησιάσασαι εἰς τὸ τεῖχος, κατέκλυσαν τὴν πόλιν διὰ πυρίνου ὕετοῦ· αἱ βελοστάσεις κατεσφενδόνισαν ἐπ' αὐτῆς λίθους καὶ ἀκόντια· τὰ τεῖχη, ὑποκαρπύοντα, κατέπεσον πολλαχού. Οἱ Ἀραβεὶς, ὥχροὶ καὶ κατεσκληρότεροι, προσέρχονται ἐπὶ τὸ ῥῆγμα δίκην φασμάτων μᾶλλον ἢ ἐμδίων ὄντων, ἀλλ' οἱ μὲν πίπτουσι μαχόμενοι, οἱ δὲ εὐχερῶς ἀποκρούονται ὑπὸ τῶν πλημμυροησάντων ἤδη εἰς τὴν πόλιν Ἑλλήνων. Ὁ Νικηφόρος ἠγωνίσθη τότε νὰ καταπαύσῃ τὴν σφαγὴν τῶν παραδιδομένων, καὶ, ἐπιφυλάξας τῷ βασιλεῖ τὰ πολυτιμότερα τῶν λαφύρων, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατὸν τὴν ἄλλην λεηλασίαν τῆς πόλεως, ἥτις ἔδριβε θησαυρῶν ὑπὸ τῆς πειρατείας συλλεγόντων. Μετὰ δὲ ταῦτα τὰ μὲν τεῖχη κατεδαφίσθησαν· ἕτερον δὲ ἠγέρθη ἐπὶ γείτονος καὶ δυσπροσίτου λόφου φρουρίον, ὀνομασθὲν Τέμενος, κατελείφθη δὲ καὶ μοῖρα τοῦ στόλου ἐν τῷ λιμένι πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀσφάλειαν· καὶ τότε ὁ Νικηφόρος, ἀφοῦ συνεπλήρωσε κατ' ὀλοκληρίαν τὴν ἄλωσιν τῆς νήσου, ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐκεῖ ἐθριάμβευσεν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, παραπεμπόμενος ὑπὸ τῶν ζητωκραυγῶν τοῦ ἐνθουσιῶντος δήμου, θρίαμβον πολυτελῆ, τὸν ὁπεῖν ἐπεκόσμησαν χρυσὸς καὶ ἄργυρος, καὶ πολύτιμα ὑφάσματα, καὶ τάπητες πορφυροῖ, καὶ οἱ τιμιώτατοι τῶν λίθων, καὶ ὅπλα χρυσότορευτα, καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων, ὅλων λευκῶς ἱματισμένων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπεν ὁ ἡγεμὼν τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Τὸ δὲ κατόρθωμα ἐξυμνήθη διὰ ποιήματος συνταχθέντος ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Διακόνου εἰς πέντε ἀκροάσεις καὶ σωζομένου μέχρι τῆς σήμερον.

Τοιοῦτοτρόπως ἀνεκτήθη ἡ Κρήτη. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διενήργησε τὴν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐπιστροφὴν τῶν κατοίκων αὐτῆς διὰ τοῦ ἱεροῦ Νικωνος, καὶ ἀνεζωπύρωσεν οὕτω αὐτοῖς τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν, γλῶσσαν καὶ ἐθνικότητα, ἥτις ἐπ' αὐτῷ μὲν μετὰ 150 ἔτη νὰ ὑποκύψῃ αὐτοῖς ἐν τῇ νήτῳ ἐκείνῃ εἰς ξενικὴν κυριαρχίαν· καὶ πάλιν, μετὰ παρέλευσιν ἑτέρων 150 ἐνιαυτῶν, νὰ ἴδῃ βεβηλωμένα τὴν χώραν ταύτην τὸν τουρκικὸν μωαμεθανισμόν· ἀλλὰ, κραταιωθεῖσα καὶ ἀσφαλισθεῖσα ἐν τῷ μεταξύ παλυνθῶσα, δὲν ὑπέστη πλέον τὸν ἐσχάτον κίνδυνον εἰς ὃν περιῆλθεν ἐπὶ τῆς πρώτης ἐκείνης κυριαρχίας, ἀκεραία δὲ περισωθεῖσα καὶ περιφανῶς ἐν τῷ τελευταίῳ ἀγῶνι ἀθλήσασα ὑπὲρ τε τῆς ἰδίας καὶ τῆς τοῦ ὅλου ἔθνους ἀνεξαρτησίας, παρίσται

σήμερον 200,000 ψυχῶν αἵτινες δὲν θέλουσι ζυγίσει ὀλίγον εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς μαλλούσης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τύχης. — Καὶ ὅμως ὑπάρχουσιν ἐτι ἄνθρωποι, οἵτινες, ἐπειδὴ ὁ σημερινὸς ἡμῶν πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος διαφέρει ὅπως οὖν τοῦ ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς, ἐρωτῶσι τί ἄρα συνδέει ἡμᾶς μετὰ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ τί κοινὸν ὑπάρχει μετὰ τῆς μοναρχίας ἐκείνης καὶ ἡμῶν; Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι λησμονοῦσιν, ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος δύναται νὰ ἔχῃ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διαφόρους πολιτισμοῦ φάσεις μὴ παῦον τοῦ νὰ ᾖ καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος, ἐνόσω ἔχῃ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ τὸ αὐτὸ πολιτικὸν συμφέρον. ἐρωτῶ δὲ ἂν ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία ἐξεπρὸςώπαι συμφέρον πολιτικὸν ἄλλο ἢ τὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος πολιτικὸν συμφέρον; ἐρωτῶ ἂν ἤθελεν ὑπάρχει σήμερον Κρήτη ἄνευ τῶν ἀγῶνων τοῦ Νικηφόρου Φωκά; ἂν ἤθελεν ὑπάρχει Ἑλληνες τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἄνευ τῶν νικηφόρων στρατῶν τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου; ἂν ἤθελεν ὑπάρχει Θράκες, Μακεδόνες, Ἡπειρώται, Θεσσαλοὶ, Ἀκαρνανες, Αἰτωλοὶ, Βοιωτοὶ, Ἀθηναῖοι καὶ Πελοποννήσιοι, ἄνευ τῆς γενναίας ἀμύνης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου; ἐρωτῶ ἂν ἤθελε σώζεται ὀρθοδοξία, ἄνευ τῆς ἰσχυρᾶς προστασίας ἣν παρέσχεν αὐτῇ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία; ἂν ἤθελε σώζεται γλῶσσα, ἂν ἤθελε σώζεται ἐθνικότης ἄνευ τῶν καρτερικῶν καὶ ἀειμνήστων ἀγῶνων, ἠθικῶν τε καὶ ὕλικῶν, τοὺς ὁποίους ἡ μοναρχία ἐκείνη δὲν ἔπαυσεν, ἐν διαστήματι ἐτῶν 1000, διεξάγουσα πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δύσιν; ἂν τελευταῖον ἠθέλομεν ἔχει λόγον νὰ προτείνωμεν δίκαια ἱερὰ καὶ ἀπαράγραπτα, ἄνευ τοῦ ἡρώϊκου ἐπὶ τῶν ἐπαλξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου; Συνδεόμεθα λοιπὸν μετὰ τῆς μοναρχίας ἐκείνης διότι ὑπάρχουμεν, διότι ὑπάρχουσιν ἐτι ἐξ Ἑλλήνων ἑκατομμύρια, ὁμιλοῦντα τὴν γλῶσσαν τὴν ὁποίαν ἐκείνη ὁμιλεῖ, προσκυνοῦντα τὸν σταυρὸν τὸν ὁποῖον ἐκείνη προσεκύνει καὶ ὀργῶντα πρὸς τὴν ἀνάκτησιν τῆς εὐρείας χώρας ἣν ἐκείνη διέσωσεν ἐπὶ 10 ἑκατονταετηρίδας καὶ εἰς αὐτοὺς ὡς κληρονόμημα κατέλιπε συνδέουσιν ἡμᾶς. ἐνὶ λόγῳ, μετὰ τῆς μοναρχίας ἐκείνης ἡ ταυτότης τῆς γλώσσης, ἡ ταυτότης τοῦ θρησκευματος, ἡ ταυτότης τοῦ πολιτικοῦ συμφέροντος, αἱ λαμπρότεραι τῶν ἀναμνήσεων, αἱ ἀγαθώτεραι τῶν ἐλπίδων καὶ ἠθέλομεν εἶσθαι ὅχι μόνον οἱ ἀγνωμονέστεροι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλιγώτερον συνετοὶ ἐὰν ἐλέγομεν ὅτι ἡ Βυζαντινὴ μοναρχία δὲν ἦτο μοναρχία ἑλληνικὴ καὶ ὅτι ἡ Βυζαντινὴ ἱστορία δὲν εἶναι ἱστορία ἑλληνική.

Ἐνῷ δὲ ὁ Νικηφόρος ἡσυχάζετο περὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λέων ἐπετρέπη ν' ἀναχαιτίσῃ τὸν ἐν Ἑκδατάνοις (Hamadan) ἄρχοντα ἡγεμόνα τῶν Ἀράβων, ὅστις μετὰ στρατοῦ μεγάλου εἶχεν ἐμβάλει εἰς Καππαδοκίαν καὶ ἐπληρῆζεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Γαλατίας. Ὁ Λέων, παγι-

δεύτας τὸν Ἀμαδανίδην εἰς τὸ στενὸν τοῦ Κυλίνδρου περὶ Ἀνδροσίαν τῆς Γαλατίας, κατέστρεψε καθ' ὁλοκληρίαν τὸν στρατὸν ἐκεῖνον, τοῦ ὁποῖου ὁ ἡγεμὼν μετὰ κόπου διεσώθη ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης καταβαίνει καὶ ὁ Νικηφόρος τῷ 962 εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Ἡ ὅλη ἀθροισθεῖσα αὐτοῖσι δύναμις συνεποσώθη ἤδη εἰς 200,000 ἀνδρῶν, ἐξ ὧν 30,000 ἦσαν θωρακοφόροι. Ὁ Ἀμαδανίδης, ὅστις εἶχεν ἐπέλθει αὐτοῖς εἰς τὰ σύνορα τοῦ κράτους, ἐκπλαγείς ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῆς δυνάμεως ταύτης, ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ. Ὁ δὲ Νικηφόρος, παρακολουθήσας αὐτὸν κατὰ πόδας, προελαύνει μέχρι τοῦ Εὐφράτου· καθ' ὁδὸν δὲ κυριεύει περὶ τὰ ἐξήκοντα φρούρια, ἐν οἷς τὴν Ἀνάζαρβαν τῆς Κιλικίας καὶ τὴν Ἱεράπολιν καὶ τὴν Βέροϊαν τῆς Συρίας. Πρὶν φθάσῃ εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν, κατετρόπωσεν ἐκ τοῦ συστάδην τὸν ἀντιπαραταχθέντα ἡγεμόνα τῶν Ἀράβων. Οἱ θησαυροὶ τοὺς ὁποίους ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης συνέλεξε καὶ ἔφερεν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς βασιλευούσης ὑπῆρξαν ἀκαταλόγιστοι. Εἰς ἐν μόνον τῶν ἐξωθεν τῆς Βεροϊας βασιλείων τοῦ Ἀμαδανίδου εὐρέθησαν 300 σάκκοι χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, 14,000 ἡμιόνων καὶ ὑπέρογκος προμήθεια ὀπλων.

Κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ ἐπομένου 963, ἀπέθανεν ὁ Ῥωμανὸς Β'· καταλιπὼν δύο ἀνηλίκους υἱοὺς, τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Βασίλειον, τὸν μετέπειτα πολυθρύλλητον Βουλγαροκτόνον· τότε ὁ παρακλιμώμενος Ἰωσήφ ἐδιχονόησε πρὸς τὴν βασιλίδαν καὶ τὸν Νικηφόρον, διότι ἔδωκε κινδυνεύουσαν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς μεγάλης ἰσχύος ἣν περιεποίησαν τῷ Νικηφόρῳ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς εὐνοίας ἣν ἐπεδείκνυε πρὸς τοῦτον ἡ Θεοφανώ. Ὅθεν, ἐπειδὴ ἅμα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥωμανοῦ, ἡ Θεοφανώ ἠθέλησε νὰ διορίσῃ τὸν Νικηφόρον στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἀνατολικῶν, ὁ Ἰωσήφ ἀντέστη ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἐντεῦθεν δύναται νὰ διακινδυνεύσῃ ἡ τύχη τῶν ἀνηλίκων βασιλοπαίδων. Ἀλλ' ἡ ἀντιπολίτευσις αὐτοῦ ἐματαιώθη, διότι ὁ πατριάρχης Πολύευκτος, ὅστις δὲν διέειτο εὐμενῶς πρὸς τὸν Μακεδονικὸν οἶκον, συνετάχθη μετὰ τοῦ Νικηφόρου· κατὰ Ἀπρίλιον μῆνα ὁ στρατηγὸς οὗτος προσκαλεῖται εἰς Κωνσταντινούπολιν, τελεῖ αὐτοῖσι δεύτερον πολυτελέστατον θρίαμβον, ὃν ἐπεκόσμησαν τὰ λάφυρα τῆς Συρίας, ἀναγορεύεται ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς, μεταβαίνει ἀμέσως εἰς τὴν ἀνατολὴν, συναθροίζει τὸν στρατὸν, προσοικειοῦται τὸν γενναῖον ὑποστράτηγον αὐτοῦ Ἰωάννην Τσιμισκῆν, ἀνακηρύσσεται ἐτι ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου μηνὸς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν ταγμάτων, καὶ, ἐλθὼν μετ' αὐτῶν εἰς τὴν πρωτεύουσιν, λαμβάνει τὸ στέμμα. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ γέρων Βάρδας, ἔλαβε τὸ τοῦ Καίσαρος ἀξίωμα· ὁ Ἰωσήφ, καθαιρεθεὶς, ἐξωρίσθη εἰς Παφλαγονίαν· ὁ τοῦ Νικηφόρου ἀδελφὸς Λέων κατέστη Κουροπαλάτης, ὁ δὲ Τσιμισκῆς, στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία ἐφαίνετο καταλυθεῖσα, τόσῳ μᾶλλον ὅσω

μετ' ὀλίγον ὁ Νικηφόρος ἐνυμφεύθη τὴν Θεοφανώ, καὶ ὅμως τὰ δίκαια τῶν ἀνηλίκων ἐκείνων βασιλοπαίδων δὲν ἀνετράπησαν, οὔτε διὰ τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου, οὔτε διὰ τῆς τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ· ἀνάλογον δὲ τι εἶχε συμβῆ ἤδη ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτε ἔλαβε τὸ ὑπέρτατον ἀξίωμα ὁ Ῥωμανὸς Λεκαπηνός. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι, καὶ τοὶ ἀναγορευθέντες βασιλεῖς, ὑπῆρξαν ἀπλῶς κηδεμόνες τῆς ἀρχῆς· τοσοῦτον τὸ κληρονομικὸν δίκαιον εἶχε ριζώσει ἐν τῇ καλῶς ἐφρυθμισμένῃ ἐκείνῃ μοναρχίᾳ. Εἰς τὸν γάμον τοῦ Νικηφόρου μετὰ τῆς Θεοφανῶς ἀντέστη κατ' ἀρχὰς ὁ πατριάρχης Πολύευκτος, ἐπὶ διαφόροις ἀνυποστάτοις προφάσεσι καὶ ἠναγκάσθη μὲν βραδύτερον νὰ ἐνδώσῃ, ἀλλὰ ἡ ἀντιπολίτευσις ἐκείνη συνετέλεσε βεβαίως πολὺ εἰς ὅσα μετέπειτα ὁ Νικηφόρος ἐπραξε πρὸς περιστολὴν τῆς κληροκρατίας.

Τὰ εἰς τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου ἔτη δὲν ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον ἐνδοξα τῶν ἐνιαυτῶν, οἵτινες προπαρεσκεύασαν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ 963 τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἔστησαν νέα τρόπαια εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ἐκπεμφθεὶς εἰς Κιλικίαν, ἀπαντᾷ, περὶ Ἀδανα, τὸν Ἀραβικὸν στρατὸν, ἅπαντα ἐκ λογάδων ἀνδρῶν συγκείμενον. Συγκροτηθείσης δὲ μάχης, οἱ πολέμοι πόντοι, καὶ ἐν τῇ τροπῇ ταύτῃ πεντακισχίλιοι ἱππεῖς, καταλιπόντες τοὺς ἵππους αὐτῶν, καταφεύγουσιν εἰς τὴν κορυφὴν ἀποτόμου βράχου. Ὁ Τσιμισκῆς πεζεύσας ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πεζικοῦ τοῦ καὶ προσαναδαίνει θαρρᾶλέως εἰς τὴν κορυφὴν ταύτην, ὅπου, γενομένης συμπλοκῆς ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα, ἔπεσον οἱ πολέμοι ἅπαντες μέχρις ἐνός· ὁ δ' αἵματόρρυτος ἐκεῖνος γενόμενος λόφος ἐπὶ πολὺν μετέπειτα χρόνον ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Βουκοῦ τοῦ αἵματος.

Ἄλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ Νικηφόρος ἐναρχώθη ἀπὸ τῆς βασιλείας, διότι ἦτο ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐξ ἐκείνων αἰτινες ἔχουσιν ἀδιάλειπτον ἀνάγκην ἐνεργείας καὶ δόξης. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 964 ἐξεστράτευσεν εἰς Κιλικίαν, διέβη τὸν Ἀμανὸν, καὶ ἐμβάλῶν εἰς τὴν Συρίαν, ἐλεηλάτησεν ἅπασαν τὴν περιφέρειαν τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου, προσελάσας μέχρι τῆς Ῥωσοῦ, παραλίας πόλεως ἣτις κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τῶν Ῥωσίων πετρῶν ἣτοι τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τοῦ Ἰσσικοῦ κόλπου. Προσεγγίσαντος δὲ τοῦ χειμῶνος, δὲν προσέβη περαιτέρω, ἀλλὰ ἀνέκαμψεν εἰς Καππαδοκίαν, ὅπου διεχείμασαν τὰ τάγματα. Εἰς τὸ κατὰ πόδας ἔτος, 965, διαιρέσας τὸν ἐκ 400, 000 ἀνδρῶν συγκείμενον αὐτοῦ στρατὸν εἰς δύο μεγάλα σώματα, τοῦ μὲν ἐνός ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν στρατηγίαν καὶ ἐπιχειρεῖ τὴν πολιορκίαν τῆς Μοψουεστίας, μετογείου τῆς Κιλικίας πόλεως, τοῦ δὲ ἑτέρου ἐπέτρεψε τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν ἀδελφὸν Λέοντα, μετὰ παραγγελίας τοῦ νὰ ἐκπορεύηται τὴν παραλίαν Ταρσόν. Καὶ τῆς μὲν Μοψουεστίας ἐγένετο κύριος ὁ Νικηφόρος ἐξ ἐφόδου, ἡ δὲ Ταρσὸς ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν Λέοντα δι' ἑλλειψιν τροφῶν. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν παράδοσίν της, στό-

λος μέγας προσῆλθεν ἐξ Αἰγύπτου εἰς τὴν παραλίαν, κομίζων σῖτον καὶ πλείστην ἄλλην προμήθειαν· ἀλλὰ, προσβληθεὶς ὑπὸ τῆς ναυτικῆς τῶν Ἑλλήνων μοίρας, ἐν μέρει κατεποντίσθη, ἐν μέρει ἔπειτα ὑπὸ τρικυμίας ἐφθάρη. Τότε ἐγένετο, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κεδρηνοῦ, καὶ τῆς Κύπρου ἡ ἀνάκτῃσις ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Χαλκουζῆ· ὥστε καὶ ὁλοκληρίαν ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀσίας οἱ Ἀραβες. Ὁ δὲ Νικηφόρος ἐπραξεν ἐνταῦθα ὅ,τι προηγουμένως εἰς Κρήτην. Ὅσοι Ἀραβες ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ παραμείνωσιν· οἱ λοιποὶ, ὅσοι δὲν εἶχον αἰχμαλωτευθῇ ἐν πολέμῳ, ἀπεπέμφθησαν εἰς Συρίαν· τὰ τζαμιά κατεδαφίσθησαν· πᾶσαι αἱ πόλεις κατωκίστησαν διὰ νέων κατοίκων, καὶ ὁ Νικηφόρος, ἀπὸ ἠνώρθωσε τοιοῦτοτρόπως ἐν τῷ μέρει τούτῳ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τὸ ὅποῖον ἐπὶ πλείστον διετέλεσαν κατέχοντες οἱ Μωαμεθανοί, τὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν καὶ γλῶσσαν, ἐπανῆλθε κατὰ Ὀκτώβριον εἰς Κωνσταντινούπολιν, κομίζων τὰς κλεῖς τῆς Ταρσοῦ καὶ τῆς Μοψουεστίας, τὰς ἀναρτηθείσας τὴν μὲν εἰς τὰ τεῖχη τῆς ἀκροπόλεως, τὴν δὲ εἰς τὴν Χρυσὴν Πύλιν. Συνεπήγαγε δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τοὺς σταυροὺς ὅσους ἄλλοτε οἱ Ἀραβες εἶχον κυριεύσει ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ ἀνέθηκεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν.

Ἡ ὁλοσχερὴς τῆς Κιλικίας ἀνάκτῃσις ἠνέωξε τὰς πύλας τῆς Συρίας· οἱ Ἀραβες ἦσαν κατεπτοημένοι· ὁ δὲ Νικηφόρος, προελάσας αὐθις ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ Μαρτίου 960, ἐπεφάνη περὶ τὴν Ἀντιόχειαν. Ἐπεχείρησεν ὅμως κατὰ πρῶτον τὴν ἄλωσιν τῶν ἄλλων μεταξὺ Φοινίκης καὶ Εὐφράτου φρουρίων ἢ Λαοδίκεια ἀντέστη μικρόν· ἡ ἀκρόπολις τῆς Βεροίας (ἣτις εἶχε μείνει εἰς χεῖρας τῶν Ἀράβων ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ 962) ἡ Τρίπολις, ἡ Δαμασκὸς ἐτυνθηκολόγησαν τὴν πληρωμὴν ἐτησίου φόρου καὶ ἔδωκαν ἐπὶ τούτῳ ἡμέρους· ἡ βριθούσα θησαυρῶν Ἀρχὴ ἐκυριεύθη ἐντὸς 9 ἡμερῶν· ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς Ἑμεσσα κατεπυρπολήθη, καὶ κατὰ Δεκέμβριον ὁ βασιλεὺς ἐτράπη ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν. Ἄλλ' οἱ Ἀραβες εἶχον συλλέξει ἐνταῦθα ἀπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις, ἐνεκα δὲ τοῦ χειμῶνος ἡ πολιορκία κατέστη δυσχερεστάτη, ὥστε ὁ Νικηφόρος ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ ἀναβάλῃ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καταλιπὼν τὸν στρατὸν εἰς τὰ σύνορα τῆς Κιλικίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Πέτρου Φωκᾶ, υἱοῦ Λέοντος τοῦ Κοροπαλάτου, ὅστις κατώρθωσε μετ' ὀλίγον νὰ γίνῃ ἐξ ἐφόδου κύριος τῆς Ἀντιοχείας, περιελθούσης τότε αὐθις, μετὰ 328 ἐτῶν Ἀραβικῆς κυριαρχίας, εἰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν.

Ἐτι πολιορκουμένης τῆς Ἀντιοχείας, οἱ Ἀραβες εἶχον φονεύσει τὸν πατριάρχην αὐτῆς Χριστόφορον· καὶ μετὰ ταῦτα ἔκαυσαν ζῶντα τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων καὶ κατεπυρπόλησαν τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Τάφου. Ὁ δὲ Νικηφόρος ἐτιμώρησε διὰ νέων κατορθωμάτων τὴν εἰς τὸν Χριστιανισμόν προσγενομένην ταύτην ὕβριν. Στρατεύσας αὐθις τῷ 969, μέχρι τοῦ Μαυροκάστρου τῆς Ἀρμενίας (Malazker!),

καταστρέφει τὴν πόλιν ταύτην, πυρπολεῖ τὴν Ἑδεσσαν ἐν τῇ ἐπιστροφῇ, καταλείπει μοῖραν τοῦ στρατοῦ ἐν Μισσοποταμίᾳ, καὶ ἀνακάμπτει διὰ τοῦ Εὐφράτου, ταπεινῶσας κατὰ κράτος τὸν Μωαμεθανισμόν καὶ ἐμβαλὼν εἰς ἀμηχανίαν ἐσχάτην αὐτὸν τὸν καλίστην τοῦ Βαγδατίου.

Καὶ ὀλιγώτερον μὲν ἠυδοκίμησεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς συγκροτηθέντας πρὸς τοὺς κατὰ τὴν δύσιν Ἀραβας· διότι ὁ μετὰ τοῦ ναυάρχου Νικηφόρου ἀποσταλὴς εἰς Σικελίαν τῷ 963 στρατηγὸς Μανουὴλ (υἱὸς νόθος τοῦ Λέοντος Φωκά), ἀποῦ κατ' ἀρχὰς ἐγένετο κύριος τῶν Συρακουσῶν, τῆς Ἰνέρας, τοῦ Ταυρομενίου καὶ τοῦ Λεοντίου, ἔπειτα, παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ εἰς ἐνέδραν, κατεστράφη αὐτόθι μεθ' ὅλου σχεδὸν τοῦ στρατοῦ ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἵτινες τότε καὶ τοῦ στόλου ἐγένοντο κύριοι, αἰχμαλωτεύσαντες πρὸς ταῖς ἄλλοις τὸν ναύαρχον Νικητάν. Ἀλλὰ τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατορθώματα τοῦ Νικηφόρου ἔμελλον νὰ θεραπεύσωσι ἐν μέρει τὴν πληγὴν ταύτην καὶ νὰ καταδείξωσι τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος, τὸ ὅποῖον ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἐκτίμησεν καὶ ὅλον τὸν μωαμεθανικὸν κόσμον. Ὁ Νικηφόρος κυριεύσας τὴν Φοινίκην, ἐν ἔτει 966, εἶχεν εὖρει εἰς μίαν τῶν πόλεων αὐτῆς τὴν σπάθην τοῦ Μωάμεθ. Ἐπειδὴ δ' ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν, ἐπεμψε τὸν κειμήλιον τοῦτο εἰς τὸν καλίστην τῆς Ἀφρικῆς, οὗτος ἀπέδωκεν εὐγνωμόνως τῷ βασιλεῖ, ἄνευ λύτρων, ὅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους τῆς Σικελίας, καὶ αὐτὸν τὸν Νικητάν.

Καὶ ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Νικηφόρου δὲν βλέπομεν αὐτὸν στρατεύοντα κατὰ τῶν Βουλγάρων· διότι ἐπικινδυνότατοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Ἀράβες, ἕνεκα τοῦ συνεπαγομένου ὑπ' αὐτῶν μωαμεθανισμοῦ. Οἱ Βούλγαροι, ἀφηνιάσαντες ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Λέοντος, ἐπεχείρησαν ἐκ διαλειμάτων καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς καὶ κατέλαβον πολλὰ τοῦ κράτους μέρη· ἀλλ' ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμόν καὶ ὑπέκυψαν εἰς τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχείου, ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερον ὀλέθριοι ἢ οἱ Ἀράβες. Βεβαίως ἦτο ἐπὶ τέλους ἀνάγκη νὰ δαμασθῶσι, καθυποδαλλόμενοι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πολιτικὴν κυριαρχίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας. Τοῦτο δὲ ἐγένετο μετ' οὐ πολὺ ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Νικηφόρου· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς οὗτος, καλῶς ποιῶν, ἐπέστησε κατ' ἀρχὰς ἅπασαν τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς Μωαμεθανούς. Οἱ δὲ Βούλγαροι, ὠφελούμενοι ἐκ τούτου ἐπεμψαν πρέσβεις ἀπαιτοῦντας φόρους. Ὁ βασιλεὺς ἀπέπεμψε τοὺς πρέσβεις τούτους μετ' ἀγανακτικῆς, καὶ μὴ εὐκαιρῶν νὰ ἐπέλθῃ αὐτὸς κατὰ τῶν πολεμίων ἐκείνων, ὑπεκίνησε τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων Σβιατοσλαῦον νὰ ἐμβαλῇ εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Ὁ Σβιατοσλαῦος, ἐπελθὼν τῷ ὄντι ἀπὸ τοῦ 967, ἐπήγαγε τοσοῦτον φόδερὰν λεηλασίαν εἰς τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων, ὥστε οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν προστασίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας. Ἀλλὰ τὰ ἐντεῦθεν ἐπακολουθήσαντα γεγονότα ἀ-

νήκουσιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ.

Οὐδὲν ἥττον ἀξιωμακόμενοι εἶναι αἰσχέσεις τοῦ Νικηφόρου πρὸς τὸν μέγαν αὐτοκράτορα τῆς δύσεως Ὁθωνα τὸν Α', καὶ αἱ περὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν πράξεις αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Ὁθων συνέλαβε τὸν σκοπὸν νὰ συζεύξῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ῥωμανοῦ Β', Θεοφανούς, καὶ ὡς προῖκα νὰ λάβῃ τὴν τε ἐπὶ τῆς κάτω Ἰταλίας κυριαρχίαν καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος. Ἀλλὰ δὲν ἤθελε πρὸς τίνα ἄνδρα εἶχε νὰ διαπραγματευθῇ. Ὁ Νικηφόρος ὅχι μόνον δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ προῖκα, ἀλλ' ἀπῆτει ἐξ ἐναντίας νὰ λάβῃ προῖκα ὅλην τὴν μέσσην καὶ τὴν ἄνω Ἰταλίαν, οὐδὲ συνήνει νὰ ἀναγνώρισῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τοῦ Ὁθωνος, ἀποκαλῶν αὐτὸν ἀπλῶς Ῥήγαν (ὅχι βασιλεῦ). Καὶ ἐπειδὴ ὁ πρέσβυς τοῦ Ὁθωνος Λιουτπράνδος ἐπεχείρησε νὰ ὑπερασπισθῇ ὅχι μόνον τὰ δικαιώματα τοῦ Ὁθωνος ἐπὶ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ Πάπα ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας, ἀπεπέμφθη μετὰ σαρκασμῶν. Αὐτὰ ταῦτα ἔπαθον καὶ οἱ ληγάτοι τοῦ Πάπα, οἱ παρ' αὐτοῦ ἀποσταλέντες ἵνα ὑποστηρίξωσι τὰς προτάσεις τοῦ Ὁθωνος. Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἦν ἐκόμεσαν πρὸς τὸν Νικηφόρον, ὁ Πάπας ἑαυτὸν μὲν ἀπεκάλει οἰκουμενικόν, τὸν δὲ Ὁθωνα σεβαστὸν αὐτοκράτορα Ῥωμαίων, ὁ βασιλεὺς οὐδὲ κατεδέχθη νὰ ἀπαντήσῃ, ἀλλὰ δι' ἐπιστολῆς, ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Λέοντος γραφείας, ὑπέμνησεν αὐτῷ τὰ καθήκοντα. — Ἡ περιγραφὴ τῆς πρεσβείας τοῦ Λιουτπράνδου, ὑπ' αὐτοῦ τούτου γενομένη, σώζεται καὶ ὑπάρχει δεδημοσιευμένη εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Μουρατορίου, τόμῳ 11. Περιέχει δὲ ἅπειρα ψεύδη περὶ Νικηφόρου καὶ τῶν τότε Ἑλλήνων, τὰ ὅποια δὲν συνετέλεσαν ὀλίγον εἰς τὸ νὰ διαστρέψωσι τὰς γνώμας τῶν δυτικῶν περὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐν γένει τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (*).

Ἀλλ' ἡ βασιλεία τοῦ Νικηφόρου Φωκά δὲν ἔμελλε νὰ παραταῖ πολὺ. Ἡ ὁρεῖα ἐκείνη φύσις, ἡ ἐν τῷ πολέμῳ ἀνατραφεῖσα, ἡ δι' αὐτοῦ προαχθεῖσα καὶ ἐν αὐτῷ ἀδιαλείπτως διατρίβουσα, ἀναγκαίως ἐπολιτεύθη ἀποτόμως ὁπωςοῦν καὶ περὶ τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα, ὥστε προσέδωκε πολλὰς φιλοτιμίας καὶ πολλὰ συμφέροντα. Ἡ ἰδιάζουσα εὐνοία ἦν ἐπεδείκνυνεν εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἡ πρὸς τὰς καταχρήσεις αὐτοῦ ἀνοχὴ δυσχερέστησεν ἅπασας τὰς λοιπὰς τοῦ ἔθνους τάξεις· καὶ ἐν τούτοις αὐτὸς ὁ στρατὸς ἐδυσχεραίνεν ἐν μέρει διότι ὁ Νικηφόρος, ἐνδίδων εἰς τὸν πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν Τσιμισκὴν φόβον τοῦ ἀδελφοῦ του Λέοντος, ἐπραξε τὸ λάθος τοῦ ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὸν περιφανῆ ἐκείνον ἡγεμόνα καὶ νὰ διορίσῃ αὐτὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου. — Προστούτοις παρώξυνε καὶ τὴν Γερουσίαν καὶ τὸν κλήρον διότι ὅχι μόνον ἠλάττωσε

(*) Ἴδε τὰς ὁρθὰς περὶ τῆς πρεσβείας ἐκείνης σκέψεις τοῦ Σχλοσσέρου, ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῆς Γενικῆς Ἱστορίας του, 2, 2, σελ. 258 καὶ ἐπ.

τὰς διανεμομένας εἰς τὴν Γερουσίαν βασιλικὰς δωρεάς, ἀλλὰ καὶ ὅλως κατέπαυσε τὰς ἀρχὴν παραιομένας εἰς ἱερὰ τεμένη καὶ εἰς εὐαγεῖς οἶκους ἐπετειούς δόσεις, ἐτι δὲ ἀπηγόρευσε, διὰ ψηφίσματος βασιλικοῦ, τὴν εἰς τὰς Ἐκκλησίας κληροδοσίαν ἀκινήτων, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τὰ κτήματα ταῦτα, τὰ κληροδοτούμενα εἰς τὰς Ἐκκλησίας πρὸς παραμυθίαν τῶν πενήτων, ἐχρησίμευον ἀπλῶς εἰς τὴν πολυτέλειαν τῶν ἀρχιερέων, ἐνῶ οἱ ἄνδρες οὐκ ἐπὶ πίστει καὶ πατρίδος μαχόμενοι ἐστεροῦντο τοῦ ἐπιοναίου ἄρτου. Ὁ Νικηφόρος προέδρ' ἐτι περαιτέρω. Θεωρήσας τὴν ἀταξίαν καὶ κατάχρησιν τὴν ἐπικρατήσαν περὶ τὴν ψηφοφορίαν τῶν ἀρχιερέων, μετέφερε πᾶν τὸ περὶ τῆς προχειρίσεως τῶν ἀρχιερέων εἰς ἑαυτὸν, προστάξας νὰ μὴν ἔχη τις ἄδειαν νὰ πέμπεται εἰς ἐπαρχίαν, ἀνευ τῆς ἐγκρίσεώς του. Ἐπὶ δὲ πᾶσι καὶ δόγμα ὅσον τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐθέσπισε, τοῦ· εἰς πόλεμον πεσόντας στρατιώτας ὁμοίως τιμᾶσθαι τοῖς μάρτυσιν, εἰς ὃ ἀντέστησαν ὅ,τε πατριάρχης καὶ τινες τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν τῆς Γερουσίας, λέγοντες, ὅτι οἱ ἐν πολέμῳ φονεύοντες καὶ φονευόμενοι ὑποβάλλονται μάλιστα εἰς ἐπιτίμησιν κατὰ τοὺς βίους κανόνας ἥτοι τοὺς κανόνας τοῦ μεγάλου Βασιλείου. — Τελευταῖον αὐτὴ ἡ Θεοφανὼ δυσμενῶς διετέθη πρὸς τὸν Νικηφόρον εἴτε διότι ἠγάπησε τὸν Τσιμισκῆν, ἢ ἦν γὰρ τῷ κάλλει διαπρεπής, ἢ λέγει ὁ Ζωναρᾶς, εἴτε διότι ὑπώπτευσεν, ὅτι ὁ Νικηφόρος ἐμελέτησε νὰ καταστήσῃ τοὺς ἀπὸ τοῦ Ῥωμανοῦ υἱοῦ τῆς ἀνικάνους πρὸς τὴν βασιλείαν, ἵνα μεταδιδᾶσθαι ταύτην εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφὸν Λέοντα. Ἡ δὲ συνδρομὴ τοσούτων καὶ τηλικούτων δυσμενείων καὶ παθῶν παρήγαγε φοβερὰν κατὰ τῆς βασιλείας συνωμοσίαν, τῆς ὁποίας πρωτοῦργοι ἦσαν ὁ Τσιμισκῆς καὶ ἡ Θεοφανὼ· καὶ τὴν νύκτα τῆς 24 Δεκεμβρίου 969 ὁ Νικηφόρος ἐδαλφονήθη ἐν τοῖς βασιλείοις, τηρήσας καὶ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ θαυμαστὴν ψυχῆς ἀταραξίαν, ὡς ὡμολόγησαν ἔπειτα αὐτοὶ αὐτοῦ οἱ δολοφόναι.

Β.

Ἰωάννης Τσιμισκῆς ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου Φωκά καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν περιφανῶν ἐκείνων ἀρμενικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες, προσελθούσαι εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἐταύτιζαν τὴν τύχην αὐτῶν μετὰ τῆς τοῦ Ἑλληνομολοῦ ἔθνους τύχης. Ὁ πάππος αὐτοῦ Θεόφιλος εἶχε διατελέσει στρατηγὸς τοῦ θέματος Χαλδίας (Τραπεζοῦντος) καὶ ἐπαινεῖται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων ἐπὶ τοῖς πολεμικοῖς αὐτοῦ προτερήμασιν· ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοφίλου τούτου, Ἰωάννης ὁ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ἐπονομαζόμενος Γούργεν, ὑπὸ δὲ τῶν Βυζαντινῶν Κουρκουᾶς, εἶχε διατελέσει στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν καὶ διαπρέπει εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ἀράβων ἀγῶνας. Ἐκ μητρὸς δὲ ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ἦτο ἐξαδελφὸς τοῦ Νικηφόρου Φωκά, ὅστις, ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του ἀπαντῶμενον ὄνο-

μα Βάρδας, εἴληκεν ὁμοίως τὸ γένος ἐξ Ἀρμενίων (*). Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης κατέλαβε τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν εἰς ἡλικίαν 45 ἐνιαυτῶν. Λόγῳ στρατιωτικῆς μεγαλοφύας ἀνεδείχθη ὁμολαγουμένως ἀνώτερος τοῦ Φωκά, ἔχων, ἐκτός τῆς πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένης περινοίας καὶ ἐπιστήμης, ῥώμην μὲν γίγαντος, ἤρωος δὲ ἀνδρείαν· ἴσως ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοικητικὴν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐνάμιλλος τοῦ προκατόχου. Ὁ εὐνοῦχος Βασίλειος, νόθος υἱὸς Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ἀνὴρ γενναῖος, ἐπιτήδειος, ἀλλὰ πονηρότατος, εἶχεν ἰσχύει τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κυβερνήτην, ἐτι ἐπὶ Νικηφόρου, ὅστις ἐδημιούργησε χάριν αὐτοῦ τὸ νέον ἀξίωμα τοῦ Προέδρου, ὃ ἐστὶ τοῦ προέδρου τῆς κυβερνήσεως· ἀλλ' ὁ Νικηφόρος, καὶ τοι μεταχειριζόμενος τὴν ἱκανότητα τοῦ Βασιλείου, ἤξευρε νὰ χαλιναγωγῇ τὸν ἄνδρα, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης κατέλειπε αὐτῷ ὁλόκληρον τὴν πολιτικὴν κυβερνήτην. Ὁ δὲ, πρῶτον πάντων, ἐλδικούμενος τοὺς Φωκάδας διὰ τὸν περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας ἣν ὑπέστη ἐπὶ Νικηφόρου, κατέπεισε τὸν τούτου διάδοχον νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ὅλους καὶ τοὺς φίλους αὐτῶν ἀπὸ τῶν πραγμάτων· ὁ Λέων ὁ κουροπαλάτης ἐξωρίσθη εἰς Λέσδον· ὁ πρῶτος αὐτοῦ υἱὸς Νικηφόρος, ὁ πρωτοεστιάριος, εἰς Ἰμβρόν· ὁ δεῦτερος υἱὸς, Βάρδας ὁ Φωκάς, στρατηγὸς Χαλδίας καὶ Κολωνείας, περιωρίσθη εἰς Ἀμάσειαν, μόνου δὲ τοῦ τρίτου υἱοῦ, τοῦ Πέτρου Φωκά, ἐφείσθη ὁ Βασίλειος, ἴσως διότι ἦτο εὐνοῦχος. Προστούτοις, φοβούμενος τὴν ἰσχὺν τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἡ Θεοφανὼ ἐπὶ τοῦ βασιλέως, κατώρθωσε, διὰ τῆς συννεργείας τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου, ν' ἀπαγορεύσῃ τὸν γάμον τοῦ Ἰωάννου μετὰ τῆς μισαιφόνου χήρας καὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ἀπὸ τῶν βασιλείων. Καὶ τῆς μὲν Θεοφανοῦς ἡ ἀποπομπὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πράξις ἀξιεπαίνους, ὁ δὲ μετ' ὀλίγον τελεσθεὶς γάμος τοῦ Ἰωάννου μετὰ Θεοδώρας, τῆς θυγατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ ἀδελφῆς Ῥωμανοῦ τοῦ νεωτέρου, ἦτο βεβαίως πολὺ εὐσχημότερος ὁμοίως καὶ ἡ τῶν Φωκάδων καὶ τῶν φίλων αὐτῶν ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰμπαρεῖ νὰ δικαιολογηθῇ διὰ λόγους πολιτικούς. Ὅ,τι ὅμως δυσκολώτερον ἐξηγεῖται εἶναι ἡ οὐσιώδης μεταβολὴ ἡ ἐπελθοῦσα περὶ τὸ ἐσωτερικὸν κυβερνητικὸν σύστημα. Ἄν ὅχι ὅλα, τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν ἐνεργηθέντων ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου, πρὸς περιστολὴν τῆς κοσμικῆς καὶ κληρικῆς ἀριστοκρατίας, ἀνεντάπησαν, καὶ ἰδίως ἐσχίσθη ὁ

(*) Τὸ ἐπώνυμον Τσιμισκῆς σημαίνει, κατὰ Λέοντα τὸν Διάκονον, εἶτι καὶ τὸ μουζακίτζης, ταύτην δὲ τὴν λέξιν ὁ Δουκάγγιος θεωρεῖ παρεφθαρμένην ἐκ τοῦ μετράκίτζης. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὴ Τσιμισκῆς ἀρμενιστὶ γράφεται Tschemchik, ἀλλ' ὅτι, κατὰ τοὺς δεινοὺς περὶ τὴν Ἀρμενισκὴν, ἡ σημασία τῆς λέξεως ταύτης εἶναι ἄγνωστος· γνωστὸν εἶναι μόνον ὅτι ἡ κατάληξις kik εἶναι ὑποκοριστικὴ, καὶ ἴσως τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ὀνόματος εἶναι ἡ Περσικὴ λέξις tchemch, ὅπερ δηλοῖ μεγαλοπρεπὲς ἀνάστημα· διότι τινόντι, κατὰ Λέοντα τὸν Διάκονον, σελ. 96, ὁ Ἰωάννης εἶχε μικρὸν μὲν ἀνίστημα, ἀλλὰ μεγαλοπρεπὲς καὶ εὐγενές.

τόμος δι' οὗ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἐθέσπισε νὰ μὴ γίνεσθαι, ἄνευ τῆς γνώμης αὐτοῦ, οὐδεὶς ἀρχιερεὺς. Εἶναι ὅμως τοῦλάχιστον ἀναμφίβολον, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης δὲν ἐμόλυνε τὰς χεῖρας αὐτοῦ διὰ φόνων ἢ διωγμῶν. Προέλαβε συμμετόχους τῆς ἀργῆς τοῦ παιδὸς τοῦ Ἰωάννου (ἐξ ὧν ὁ μὲν ἦτο ἤδη ἐνδεκαετής, ὁ δὲ ὀκταετής), καὶ προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς ὡς πατὴρ ἢ μήτηρ τῶν ἐξωρίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς Προκύννησον· ἐπεὶ κατ' ὁρμήν αὐτὸν νὰ διαφύγῃ ἐκείθεν, καὶ ἐλθούσα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐτόλμησε νὰ ἐμφανισθῇ εἰς αὐτὰ τὰ βασίλεια· ἀλλ' ἂν καὶ δεινῶς ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτῆς ἐξύβρισε ἐνταῦθα τὸν βασιλέα, μικροῦ δ' ἐδέησε νὰ πνίξῃ τὸν υἱὸν Βασιλείου, τὸν ὁποῖον εἶδε παρακαθήμενον παρὰ τῷ κηδεμόνι, ὁ Ἰωάννης περιορίσθη πάλιν εἰς τὸ νὰ ἐξορίσῃ αὐτὴν εἰς μοναστήριον τι τῆς Ἀρμενίας. Ἐν γένει δὲ ἀνεδείχθη πρῶτος, προσήνης, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον μεταδοτικὸς, ὥστε δυσχερῶς ἠδύνατο ν' ἀποποιήσῃ τὴν ζητούμενην χάριν. Προθέσπεσε εἰς τὴν ὑπερβολικὴν ἐκείνην ἐλευθεριότητα καὶ ἀκρασίαν τινὰ, καὶ θέλετ' ἔχει πλήρη τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνδρός, ὅστις εἶχεν οὕτω οὐ μόνον ἅπαντα τὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα τὰ συνήθη τῶν γενναίων φύσεων.

Ἀλλ' ἂν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης δὲν ἠκολούθητε περὶ τὴν ἐσωτερικὴν κυβέρνησιν ἀπάσας τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τοῦ Νικηφόρου Φωκά, ἂν οὔτε τὴν φειδωλίαν ἐκείνου εἶχε περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων, οὔτε ἐνόμιζεν ἀπαραίτητον νὰ περιστείλῃ διὰ ῥητῶν νόμων τὴν ὑπερογκὸν ἐξουσίαν τοῦ κλήρου, πολλάκις ὅμως, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἀπέδειξεν ὅτι καὶ εἰς τὸν κλῆρον ἤξευρε νὰ ὑπομνήσκῃ τὰ καθήκοντα, καὶ τοὺς καταχραστὰς νὰ ἐπιτιμᾷ· ὥστε φαίνεται ὅτι μᾶλλον οἰκονομῶν τὰς δυσχερείας ἢ ἀποδοκιμάζων τὰ ὑπὸ τοῦ προκατόχου πεπραγμένα, ἐτροπολόγησε ταῦτα κατὰ τι· πρὸς δὲ, ἐπαναλαμβάνομεν, περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν, ἀνεδείχθη ἀρίστητος καὶ ἐπωνομάσθη δικαίως ὁ μέγιστος τῶν στρατηγῶν τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, καθ' ὃν διέλαμψαν ἐν μὲν τῷ Ἑλληνικῷ κράτει, ὁ Νικηφόρος, ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καὶ πλείστοι ἄλλοι περιφανεῖς ἡγεμόνες, ἐν δὲ τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ὁ Ἑρρίκος ὁ Ὀρνιθοθήρας, ὁ Ὁθων ὁ μέγας, καὶ οἱ πολυθρύλητοι αὐτῶν συναγωνισταί.

Ἐξηγήθη ἀνωτέρω διατί ὁ Νικηφόρος εἶχεν ἐπιστήσῃ πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς Ἄραβας· ἀλλ' ἀφοῦ ἅπασι ἀνεκτίθη ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἡ Κιλικία, ἡ Φοινίκη, ἡ Κοίλη Συρία, ἡ Κύπρος καὶ ἡ Κρήτη, ὁ Ἰωάννης ἐβέβηκε δέον νὰ τρέψῃ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἀπάσας τὰς δυνάμεις ἐπὶ τὴν Βουλγαρίαν, εἰς ἣν ἀπὸ τινος εἶχον συμβῇ σπουδαιότατα γεγονότα.

Καθὰ δ' ὁμοίως προείπομεν, ὁ Νικηφόρος, μὴ εὐκαιρῶν νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸς τὴν αὐθάδειαν τῶν Βουλγάρων, εἶχε προκαλέσει, διὰ τοῦ ἀπεσταλμένου αὐτοῦ Καλοκύρου, τὴν εἰς Βουλγαρίαν ἐπιδρομὴν τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ῥώσων Σβιατοσλαύου. Ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν οὗτος δὲν ἠρκέσθη νὰ λεηλατήσῃ τὴν χώραν· προτρέπομενος

ὑπὸ τοῦ προδότου Καλοκύρου, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ αὐτὴν ὀριστικῶς, νὰ ἀναβιάσῃ τὸν Καλοκύρην εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ ἐπιτύχῃ παρ' αὐτοῦ οὐ μόνον τὴν ἐπίσημον παραχώρησιν τῆς Βουλγαρίας, ἀλλὰ καὶ φόρον ἐτήσιον ὑπερογκόν. Τοιαῦτα ἐβουλεύετο ὁ Σβιατοσλαύος, ὅτε οἱ Βούλγαροι, πάσχοντες τὰ πάνδεινα ἀπὸ τῶν Ῥώσων, ἐζήτησαν τὴν προστασίαν τοῦ Νικηφόρου· καὶ ὁ Νικηφόρος ἐτοιμάζετο τῶνόντι νὰ ἐκστρατεύσῃ τελευταῖον εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐποχὴν συνέβη ἡ μεταβολὴ τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης, ἅμα καταλαβὼν τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν, διεμήνυσεν εἰς τὸν Σβιατοσλαύον, ὅτι ὀφείλει νὰ ἐπανέλθῃ οἱκοι, διότι ὁ Νικηφόρος ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν συμφωνηθεῖσαν ἀμοιβὴν ἕνεκα τῆς εἰς τὴν Βουλγαρίαν στρατείας, καὶ ἐξεπληρώθησαν οὕτως αἱ ἀμοιβαὶ συνήθη· ὁ Σβιατοσλαύος ὅμως ἀπήντησεν ἀγερῶχος, ὅτι θέλει φέρει αὐτοπροσώπως τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης παρεσκευάσθη δραστηρίως πρὸς πόλεμον. Ὁ πόλεμος οὗτος κατέστη τότε μᾶλλον ἀναπόδραστος, ὅσοι οἱ Ῥῶσοι, οἵτινες ἐμελέτων νὰ καταλάβωσιν ὀριστικῶς τὴν χώραν ἐκείνην, δὲν εἶχον ἐτι τότε ἀσπασθῇ τὸν Χριστιανισμόν. Οἱ Βούλγαροι ἀπεποιῶντο μὲν ἐκ διαλειμμάτων τὴν πολιτικὴν κυριαρχίαν τῶν βασιλέων, ἀλλὰ πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ὑπέκυπτον τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἡθικὴν κυριαρχίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχείου. Κατ' οὐδένα ὅμως λόγον δὲν συνέφερε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐνταῦθα τοῦ Ἰστροῦ ἔθνος τὸ ὁποῖον ἔφερε μὲν εἰς μέσον ὁμοίας ἢ καὶ πλείονος τῶν Βουλγάρων κυριαρχικὰς ἀξιώσεις, δι' οὐδενὸς δὲ ἡθικοῦ δεσμοῦ συνεδέετο ἐτι μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος. Περὶ τὰ τέλη λοιπὸν τοῦ 970 ἔτους, ὁ Ἰωάννης ἐπεμφεν εἰς τὰ μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Θράκης σύνορα, μετὰ 10,000 ἀνδρῶν, τὸν Βάρδαν Σκληρὸν, ἕνα τῶν ἐπισημοτέρων στρατηγῶν τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ γυναικάδελφον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης συζύγου (διότι τὴν Θεοδώραν ἐλάβεν εἰς δεύτερον γάμον). Ὁ βασιλεὺς ἐνόμιζεν ὅτι οἱ Ῥῶσοι θέλουν περιορισθῇ εἰς μικράς τινας ἐπιδρομὰς καὶ ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Σκληροῦ θέλει ἀρκέσει ν' ἀναχαιτίσῃ αὐτοὺς μέχρις οὗ ὁ Ἰωάννης αὐτὸς, προπαρασκευασθεὶς, δυνηθῇ νὰ ἐμβάλῃ εἰς Βουλγαρίαν μετὰ τῆς ὅλης αὐτοῦ δυνάμεως. Ἀλλὰ οἱ Ῥῶσοι, πρὸ καιροῦ ὄντες ἐτοιμοί, διελαύνουσι διὰ τοῦ Αἴμου, πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Σκληροῦ, εἰς 30,000 συμποσούμενοι, δηλοῦσιν ἅπασαν τὴν Θράκην καὶ στρατοπεδεύουσι πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἰσῆλθεν ὁ Σκληρός. Naί μὲν ὁ ἐπιτήδειος ἐκεῖνος στρατηγός, ἐκ παρατάξεως ἀγωνισθεὶς μετ' ὀλίγον πρὸς τοὺς πολεμίους, διέλυσε τὴν πολιορκίαν, καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀνακάμψωσιν εἰς Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἡ νέα αὕτη ἐπιδρομὴ κατέστησεν ὑπὲρ ποτε ἀπαραίτητον τὴν ἐκστρατείαν τοῦ βασιλέως, ἥτις καὶ ἐγένετο τελευταῖον τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 972.

Τὸ ἐπιχειρήμα ἦτο δυσχερὲς διὰ τε τὸ δασυδὲς τῆς χώρας καὶ τὴν ἀγριότητα τῶν πολεμίων· ἀλλὰ

δι' αὐτὸ τοῦτο ὁ βασιλεὺς κατέβαλε πλείστην ἐπιμέλειαν περίτῃ παρασκευῇ τοῦ στρατοῦ μεθ' οὗ ἐμελλε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν ἀγῶνα. Τὰ τάγματα ταῦτα δὲν ἦσαν ὅσον οἱ στρατοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου ὀδηγηθέντες κατὰ τῶν Ἀράβων πολυάριθμα, συνέκειντο ὅμως καθ' ὁλοκληρίαν ἐξ ἀνδρῶν λογάδων καὶ ἦγοντο ὑπὸ τῶν ἐμπειροτέρων καὶ γενναιοτέρων τοῦ κράτους ἀξιωματικῶν. Προεπορεύοντο δὲ τοῦ ὅλου στρατοῦ οἱ καλούμενοι Ἀθάνατοι, ἄνδρες κατάφρακτοι, διαγαγόντες ἐν τοῖς πολέμοις τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς, καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξομοιωθῶσιν εἰμὴ μὲ τὰ ἐκλεκτὰ τάγματα τὰ ὅποια ἀποτελοῦσι σήμερον, εἰς τὰ μεγάλα κράτη, τὰς αυτοκρατορικὰς καὶ βασιλικὰς φρουράς. Κατόπιν ἤρχοντο μύριοι πεζοὶ καὶ τριεχίλιοι πρὸς τοῖς μυρίοις ἵππεις. Ἡ δ' ὀπισθοφυλακὴ, ἣτις ἤγε τὰ σκευὴ καὶ τὰς μηχανάς, παρείπετο βραδέως ὑπὸ τὸν εὐνοῦχον Βασίλειον. Οὕτω διελθὼν ἀκωλύτως τὰς πύλας τοῦ Αἰμου, ὁ βασιλεὺς προέδραμε μετὰ 5000 πεζῶν καὶ 3000 ἵππεων, διατάζας τὸν Βασίλειον νὰ παρακολουθήσῃ μετὰ τοῦ ὑπολοίπου στρατοῦ, βαδίζων ἀνετώτερον, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κόπου. Ἐνόησε δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης εἰς τὴν ἐχθρικήν χώραν πρωϊμώτερον ἢ ὅτι προσεδόκων οἱ Ῥῶσοι καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Περειασλαύας, πρωτεύουσος τῶν Βουλγάρων, πόλεως τότε ἰσχυρᾶς καὶ μεγάλης, ἥδη δὲ μὴ ὑπαρχούσης. Συγχρόνως στόλος ἀπεστάλη εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰστρου, ἵνα ἀποκόψῃ τὴν διὰ τοῦ Εὐξείνου ὑποχώρησιν τῶν Ῥώσων.

Ἡ ἐκστρατεία αὕτη, ἣτις θεωρεῖται δικαίως ἀνταξία τῶν μεγαλητέρων στρατιωτικῶν ἡγεμόνων τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἡ ἱστορία, παρέχει ἡμῖν τὸ μέτρον τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς προσωπικῆς ἀνδρείας τοῦ βασιλέως Ἰωάννου. Ὁ Σβιατοσλαῦος ἦτο ἐστρατοπεδευμένος περὶ τὴν Σιλίστριαν (τὸ Δουρόστολον), καὶ πεποιθὼς εἰς τὴν ἐν Περειασλαύᾳ πολυάριθμον φρουράν, δὲν ἔσπευδε νὰ κινήσῃ, ἐλπίζων, ὅτι εὐχερέστερον θέλει καταβάλλει τὸν ἀντίπαλον, ἐὰν ἐπιπέσῃ κατ' αὐτοῦ ἐξασθενήσαντος ἅπαξ ἀπὸ μακρᾶς πολιορκίας. Ἀλλ' ἡ πολιορκία δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ βασιλεὺς ἔφθασεν ἐμπροσθεν τῆς πόλεως τῇ 12 Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ τῆς μεγάλης τετάρτης· καὶ αὐθημερὸν κατατροπώσας τοὺς ἐπιχειρήσαντας ἐξοδὸν πολεμίους, ἐγένετο τὴν ἐπιούσαν κύριος τῆς πρωτεύουσος τῶν Βουλγάρων, δι' ἐφόδου πεισματωδεστάτης καθ' ἣν παρέσχε λαμπρὰ τῆς τόλμης αὐτοῦ δείγματα. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εὗρέθη δέσμιος ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βορίσης μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων. Ἀπαντες ἔλαβον ἀμέσως τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ἤξιώθησαν πολλῶν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ τιμῶν καὶ παραμυθιῶν, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς μετονομάσας τὴν Περειασλαύαν Ἰωαννούπολιν καὶ δι' ἐλληνικῆς φρουρᾶς ὀχυρώσας αὐτήν, ἀπέδειξεν ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ δὲν ἦτο νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑπαρξίν αὐτονόμου Βουλγαρίας, ἀλλ' ὅτι εἶχεν ἀπόφασιν νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἀπλῶς ἐπαρχίαν τοῦ κράτους. Πανηγυρίσας δὲ ἐνταῦθα τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, ἐξώρμησε τὴν

δευτέραν τῆς διακαινησίμου πρὸς τὴν Σιλίστριαν. Ὁ Σβιατοσλαῦος ἀντεπεξῆλθεν ἤδη κατὰ τοῦ βασιλέως, ὅστις ὅμως, καὶ τοι κυριεύσας ἅπαντα τὰ καθ' ὁδὸν κείμενα φρούρια, δὲν ἔδωκεν εἰς τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ καιρὸν νὰ προχωρήσῃ πολὺ· οἱ δύο στρατοὶ ἀπηντήθησαν οὐ μακρὰν τῆς Σιλιστρίας. Οἱ πολέμιοι, τὸ πλεῖστον πεζοὶ ὄντες, συνεποσύντο εἰς 70,000 ἀνδρῶν, κυρίως Ῥώσων καὶ Πατζινάκων· καὶ οἱ μὲν Ῥῶσοι κατέλαβον ἐν τῇ παρατάξει τὴν δεξιὰν πτέρυγα, οἱ δὲ σύμμαχοι αὐτοῦ Πατζινάκοι, τὴν ἀριστεράν· ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἐπαναλαμβάνων τὴν λόξιν παρατάξιν δι' ἧς ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐνίκησεν ἐν Λεύκτροις καὶ ἐν Μαντινείᾳ, συμπυκνῶν τὸ πλεῖστον καὶ κράτιστον τῆς δυνάμεως κατὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ ἐχθροῦ πτέρυγας· καὶ πρῶτος ὁ γενναῖος καὶ ἀθλητικὸς Ἱππαρχος Θεόδωρος ἐπιπίπτει μεθ' ὅλων τῶν ἱλῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱππικοῦ ἀπὸ ρυτῆρος ἐλαύνων κατὰ τῶν Ῥώσων, καὶ διασπᾷ τὴν τάξιν αὐτῶν. Ἀλλ' οἱ πολέμιοι γενναίως ἀμυνόμενοι καὶ ὄντες πολυπληθέστεροι, κατορθοῦσι νὰ συμπλήξωσιν αὐθις τοὺς στίχους αὐτῶν καὶ ἀντέχουσι μέχρι τῆς ἑσπέρας. Τότε ὁ βασιλεὺς, πιέσας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ἀριστεράν πτέρυγα, ἀναγκάζει τοὺς Ῥώσους νὰ πέμψωσιν εἰς βοήθειαν τῶν Πατζινάκων τὴν ἐπιφυλακὴν τῶν. Ἀρὰ δὲ ἰδὼν ἐλαττωθεῖσαν οὕτω τὴν ἐν τῇ δεξιᾷ δύναμιν τῶν πολεμίων, ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν ἐπιλέκτων τινῶν ταγμάτων καὶ ρίπτει ἑαυτὸν ἀφειδῶς εἰς τὸ πυκνότερον τῆς Ῥωσικῆς παρατάξεως. Ὁ ἀγὼν ἐνταῦθα ἀπέβη φοβερός· ἡ παλὶρροία τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς ἡττῆς κατέστη ἐπὶ τοσοῦτον πεισματώδης, ὥστε λέγεται, ὅτι ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἡ νίκη δωδεκάκις ἐπέρασεν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς στρατοῦ εἰς τὸν ἕτερον. Τελευταῖον οἱ Ῥῶσοι ἐνέδωκαν· καὶ οἱ Πατζινάκοι ἐμνημόνευσαν τὸ παράδειγμα τῶν μετὰ σφαγὴν δεινότητων, οἱ δὲ περισωθέντες πολέμιοι κατέφυγον ἐντὸς τῆς ὀχυρᾶς Σιλιστρίας.

Δὲν θέλομεν περιγράψαι τὰ καθ' ἑκάστα τῆς τότε ἀρξάμενης ἀξιωμανημονεύτου πολιορκίας τῆς Σιλιστρίας, τὰ διὰ μακρῶν ὑπὸ Λέοντος τοῦ Διακόνου ἱστορηθέντα. Ἐν τῇ πολιορκίᾳ ταύτῃ καθ' ἣν διέπρεψαν ὁ Βάρδας Σκληρὸς, ὁ Ἱππαρχος Θεόδωρος, ὁ στρατηγὸς Πέτρος, ὁ πατρίκιος Ῥωμανὸς, ἐγγονὸς τοῦ Λεκαπηνοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς, δὲν ἀνεδείχθη μόνον ἡ Ἑλληνικὴ ἀνδρεία, ἀλλὰ καὶ ἡ τέχνη συγχρόνως. Ὁ στόλος, ὁ ἀναπλεύσας τὸν Ἰστρὸν καὶ συμπληρώσας τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς πόλεως, τὸ ὑγρὸν πῦρ, αἱ ποικίλοι καὶ καταστρεπτικαὶ μηχαναὶ ἔφεραν εἰς ἀπελπισίαν μετ' οὐ πολὺ τοὺς πολέμιους. Ὁ Σβιατοσλαῦος ἀπεράσισε νὰ διακινδυνεύσῃ τῇ 20 Ἰουλίου δευτέραν ἐκ τοῦ σιστάδην μάχην, ἀλλὰ ἡττήθη μετὰ πέντε ἡμέρας, ἀνέριψε καὶ τρίτον τὸν κύβον· κατατροπωθεὶς ὅμως καὶ αὐθις, καὶ ἰδὼν πεσόντας τοὺς ἀρίστους αὐτοῦ ἀξιωματικούς, τὸν δὲ ὑπόλοιπον στρατὸν κινδυνεύοντα ἀπὸ τῆς πείνης, ἀναγκάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς λόγους περὶ εἰρήνης. Συγκατένευσε δὲ νὰ παραδώσῃ τῷ βασιλεῖ τὴν Σιλίστριαν μεθ' ὅλων τῶν αἰχμαλώτων καὶ νὰ

ἀπέλθῃ ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας μετὰ τῆς λείας αὐτοῦ, ἀνταπαιτήσας μόνον νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς Ῥώσους ἢ ἐπὶ ἐμπορεία προσέλευσις εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τὰ πρότερον εἰλησμένα. Ὁ βασιλεὺς, σπεύδων νὰ καταλύσῃ τὸν φονικὸν τοῦτον πόλεμον, ἐδέχθη τὰς προτάσεις ταύτας, καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ῥώσους τὴν ἀναχώρησιν· ἀλλ' ὁ Σδιατοσλαῦος κατεστράφη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν Πατζινακιδῶν, οἵτινες πρότερον σύμμαχοι αὐτοῦ ὄντες, ἐδυεφόρησαν τότε, ὅτι συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην ἀνεὺ τῆς συμπράξεως αὐτῶν, καὶ προστούτοις ἐδελεάσθησαν ὑπὸ τῆς πλουσίας λείας· ἦν μετ' ἑαυτῶν ἔφερον οἱ ἀπερχόμενοι. Τὸν Σδιατοσλαῦον διεδέχθη ὁ μέγας δούξ Βλαδίμηρος, ὅστις ἐγήμεν Ἀνναν, τὴν ἀδελφὴν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντος Βασιλείου· καὶ αὕτη εἶναι ἡ συμπληρώσασα τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ῥωσία.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰωάννου, ὁ βασιλεὺς διέτριψεν ἐτι ἐπὶ τινὰ καιρὸν παρὰ τὸν Ἰστρον, ἵνα ἀσφαλίτῃ τὰ παρὰ τὸν ποταμὸν τοῦτον φρούρια. Ἦδη δ' ἐπανερχομένου αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν ὁ πατριάρχης, ὁ κληρὸς, ἡ σύγκλητος καὶ ἅπας ὁ δῆμος, δεξιούμενοι τὸν ἥρωα δι' ἀνευφημιῶν καὶ ἐπινικίων. Καὶ οἱ μὲν προσέφερον αὐτῷ στεφάνους, οἱ δὲ σκήπτρα χρυσᾶ καὶ λιθοκόλλητα· αὐτὸς δὲ, δεχόμενος εὐμενῶς τὰς δωρεάς, ἀνταπέδιδεν ἄλλας πολυτιμοτέρας. Ὅτε δὲ προσήγαγον ἄρμα ὀλόχρυσον, ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων συρόμενον, ἀντὶ νὰ ἀναβῇ αὐτὸς, ἐπέθηκε τὰ βασιλικά τῶν ἡγεμόνων τῆς Βουλγαρίας κοσμήματα καὶ ἐπ' αὐτῶν τὴν πάνσεπτον τῆς ἀειπαρθένου εἰκόνα, ἣν ἀνέδειξεν ἀνθ' ἑαυτοῦ θριαμβεύουσιν, παρακολουθήσας αὐτὸς ἐπὶ ἵππου λευκοῦ, περιεστεμένος τὸ διάδημα, καὶ διελθὼν οὕτως ὀλόκληρον τὴν πόλιν, τὴν ὁποίας αἱ ὁδοὶ ἦσαν ἐστρωμέναι διὰ χρυσῶν καὶ πορφυρῶν ὑφασμάτων καὶ δαφνίνων στεφάνων. Ἀφοῦ δὲ ἤκουσε τὴν δοξολογίαν ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας, ἀνῆρτησεν εἰς αὐτὸν τὸ λαμπρὸν τῶν ἡγεμόνων τῆς Βουλγαρίας στέμμα, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια. Ἐνταῦθα καθήρσε τὸν τελευταῖον ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, ἀνέδειξεν αὐτὸν ἀπλοῦν ἀξιωματικὸν τοῦ κράτους, διήρσε τὴν χώραν ἐκείνην εἰς τμήματα, τῶν ὁποίων προέστησαν ἐπιχώριοι μεγιστᾶνες ἢ βοϊβόδαι καὶ ἐν γένει ἐθεώρησεν αὐτὴν ὡς ἐκαρχίαν Ἑλληνικὴν.

Τοιοῦτοτρόπως ἀνεκτῆθη ἡ Βουλγαρία. Τὸ γεγονός τοῦτο ἦτο σπουδαιότατον ὅχι μόνον διότι ἐπέξετεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ἰστροῦ, ἀλλὰ καὶ διότι κατέστησεν ἀναπόδραστον τὴν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν προσέλευσιν τῶν Ῥώσων. Τῶν οἱ Ῥῶσοι, ὡς προηγουμένως οἱ Βούλγαροι, ἐδέχθησαν τὴν ὀρθοδοξίαν μᾶλλον ἢ τὸ Λατινικόν, δόγμα, διότι, ἔχοντες μεγάλα ἐμπορικὰ συμφέροντα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ λαβόντες πείραν τῆς δυσνάμεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, περιῆλθον εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ συνδεθῶσι μετ' αὐτοῦ μᾶλλον ἢ μετὰ τῆς δύσεως. Ἡ δ' ὑπαγωγή τοῦ ἔθνους τῶν

Βουλγάρων ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἤελε καὶ μόνῃ ἀρκέσει ἵνα ἀναδείξῃ τὸν βασιλέα Ἰωάννην ἓνα τῶν μεγαλητέρων εὐεργετῶν τῆς ἐθνικότητος ἡμῶν. Ἀλλ' ἐμελλεν ὁ ἀνὴρ νὰ δράμῃ μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰστροῦ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρεως καὶ νὰ στήτῃ νέα τρώπαια. Πρὶν ὅμως ἐκθέσωμεν τὰ τελευταῖα ταῦτα τῆς βασιλείας ἐκείνης γεγονότα, συγκεφαλαιούμεν ἐνταῦθα δευτερεύοντά τινα, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἀξιωματικόν τῆς αὐτῆς ἐποχῆς πράγματα.

Οἱ Φωκάδες ἐπεχείρησαν ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου δις ν' ἀρπάσωσι τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, τὸ πρῶτον μικρὸν μετὰ τὴν περὶ Ἀδριανούπολιν μάχην, τῷ 971, τὸ δὲ δεύτερον, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς, τῷ 972, ἐπολιόρκει τὴν Σιλίστριαν· ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη στάσις δὲν ἐχρησίμευσεν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ καταστήτῃ περιφανεστάτην τὴν ἀγαθότητα τοῦ βασιλέως, ἡ δὲ δευτέρα δὲν συνεπήγαγεν εἰμὴ τὴν ὀλοσχερὴ τῶν αὐτουργῶν αὐτῆς καταστροφὴν. Τῷ 971 ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιχειρήματος ἐγένετο ὁ ἐν Ἀμασειᾷ περιορισμένος δεύτερος υἱὸς τοῦ Κουροπαλάτου Λέοντος, Βάρδας ὁ Φωκάς, ὅστις, διαφυγὼν ἐκεῖθεν, καὶ γενόμενος, τῇ συνδρομῇ δυσχεραστημένων τινῶν, κύριος τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας, συγκροτήσας δὲ περὶ ἑαυτὸν μικρὸν τινὰ στρατὸν, ἀνηγορεύθη ὑπ' αὐτοῦ βασιλεὺς. Εἶχε δὲ συνεννοηθῇ καὶ μετὰ τῶν ἐν Λέσβῳ καὶ Ἰμβρῷ ἐξωρισμένων συγγενῶν, οἵτινες ἠτοιμάζοντο νὰ μεταβῶσιν εἰς Θράκην, ἵνα ἀνυψώσωσιν αὐτόν· τὴν σημαίαν τῆς στάσεως, ὅτε, ἀνακαλυφθέντος τοῦ βουλεύματος αὐτῶν, συνελήφθησαν, καὶ, δικασθέντες, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ποινὴ, καὶ ἐξώρισεν αὐτοὺς ἀπλῶς πάλιν εἰς Λέσβον. Κατὰ δὲ τοῦ Βάρδα Φωκά ἐξέπεμψε τὸν νικητὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως Σκληρὸν, ὅστις ἠνάγκασε μετ' ὀλίγον τὸν ἀντίπαλόν του νὰ παραδοθῇ· δὲν ὑπέστη δὲ οὐδ' ὁ Βάρδας τὴν δικαίαν ποινὴν, καὶ τοι πολὺ τοῦ πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ ἐνοχώτερος· ἀλλὰ κουρευθεὶς μόνον, ἐξωρίσθη εἰς Χίον. Τῷ δὲ 972, ὁ Κουροπαλάτης Λέων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος, ὠφελούμενοι ἀπὸ τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπουσίας τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ πλείστου στρατοῦ, διαφεύγουσιν ἀπὸ Μιτυλήνης, ἔρχονται εἰς τὴν πρωτεύουσιν, συνεννοοῦνται μετὰ τῶν φίλων καὶ ἐτοιμάζονται νὰ ἀρπάσωσι τὴν ἀρχήν, ὅτε ὁ ναύαρχος Λέων καὶ ὁ πρόεδρος Βασίλειος, συλλέξαντες τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενον ὀλίγον στρατὸν, συλλαμβάνουσι τοὺς ἀντάρτας καὶ ζητοῦσι τὰς διατάγας τοῦ βασιλέως· ὁ δὲ, θεωρήσας εὐλόγως τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἐπιεικείας μὴ συμβιβασομένην μετὰ τὸ συμφέρον τοῦ κράτους, παρήγγειλεν ἤδη αὐτοῖς μὲν νὰ τυφλωθῶσιν, ἡ δὲ παρουσία των νὰ δημευθῇ. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ Λέων ὁ Κουροπαλάτης καὶ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Νικηφόρου· ἀλλ' ἐπὶ πρωτὸ ἡ οἰκογένεια αὕτη νὰ συνδέτῃ τὸ ὄνομά της μετ' ὅλης τῆς λαμπρᾶς ταύτης περιόδου τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, διότι θέλομεν ἰδεῖ τὸν Βάρδαν Φωκᾶν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικηφόρον καὶ τὸν ἀδελφόν

Πέτρον διαπρέποντας αὐτοὺς ἐν τοῖς πράγματιν ἐπὶ τῆς ἀκολουθοῦ βασιλείας.

Τῶν κατὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας στάσεων αἱ πλείότεραι, μᾶλλον δὲ σχεδὸν πᾶσαι, ἐγίνοντο ἐν Ἀσίᾳ· καὶ τοῦτο, διότι εἰσέεικον αὐτοὺς ἀπαδοὺς τοὺς τῆδε καὶ κεῖτε σωζομένους ἐπὶ αἰρετικούς, οἵτινες προθύμως ὀπλίζοντο κατὰ παντὸς βασιλέως, διότι πάντες οἱ βασιλεῖς ἦσαν προστάται τῆς μισητῆς παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς ἐκείνοις ὀρθοδοξίας. Ἐπικινδυνότατοι δὲ τῶν αἰρετικῶν τούτων, διὰ τὸ μάχιμον αὐτῶν πνεῦμα, ἦσαν οἱ καλούμενοι Παυλικάνοι. Ἐλάδομεν καὶ ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς ἀξιοσημειώτου ταύτης αἵρέσεως ἣτις, λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς περὶ Σαμύσατα τῆς Συρίας, διεπρόρθημεν βραδύτερον τὰς δοξασίας αὐτῆς εἰς τὰ δυτικώτατα τῆς Εὐρώπης ἄκρα καὶ οὐσιωδῶς ἐπενήργησεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μεταρρυθμίαν, τὴν τοποῦτον ἀναδείξασαν τὴν τε Γαλιαν, καὶ τὴν Γερμανίαν, καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἀπὸ τῆς 13 ἑκατ. καὶ ἐφεξῆς. Μοῖρᾴ τις τῶν Παυλικάνων εἶχε μετατοπισθῆ ἐπὶ ἀπὸ Κωνσταντίνου Β'. ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Θράκην· μετὰ δὲ τὴν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα γενομένην κατατρόπωσιν τῶν πολιτικῶν στάσεων τῆς αἵρέσεως ταύτης, δὲν ἐγένετο νέα Παυλικάνων μετατόπισις εἰς τὴν Εὐρώπην· καὶ ἐπαυσαν μὲν οὗτοι ἐκτοτε συγκροτοῦντες ἰδίαν πολιτείαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν ἐμπλεκόμενοι εἰς ἅπασας τὰς στάσεις καὶ μετὰ πᾶν Ἀράβων συνεννοούμενοι ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, προτρεπόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ παρ' αὐτοῦ προχειρισθέντος πατριάρχου Ἀντιοχείας Θεοδώρου, ἀπεφάτισε νὰ τοὺς μεταθέσῃ καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου ἦσαν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι, τὸς μᾶλλον, ὅσῳ, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἐμελέτα μεγάλῃ καὶ ὀριστικῇ τῶν ἀνκτολικῶν πραγμάτων διαρρυθμίσειν· ὅθεν παρεχωρήθη εἰς αὐτοὺς τότε ἡ Φιλιππούπολις, καὶ κατέστησαν κύριοι τῶν πυλῶν τῆς Θράκης. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ μεταναστάσει ταύτῃ παρεκολούθησαν αὐτοὺς καὶ οἱ καλούμενοι Ἰακωβίται, σύμμαχοι αὐτῶν γενομένοι, οἱ οὕτω ἐνισχυθέντες Παυλικάνοι οὐ μόνον ἐξηπλώθησαν μέχρι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου, ἀλλὰ προσέλαβον εἰς τὸ δόγμα καὶ τὴν σημαίαν αὐτῶν ὅχι ὀλίγους Βουλγάρους. Καὶ τοὶ δὲ λαβόντες τοιαύτην ἔκτασιν δὲν ἦσαν, ὡς προείπομεν, ἐνταῦθα τοσούτον ἐπικίνδυνοι ὅσον ἐν Ἀσίᾳ, τὸ μὲν διότι περιεστοιχίζοντο ἀπανταχόθεν ὑπὸ ὀρθοδόξων, τὸ δὲ διότι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Εὐρώπῃ ἐξωτερικὸς ἰσχυρὸς ἐχθρὸς πρόχειρος καὶ πρόθυμος πάντοτε νὰ συμμάχησῃ μετ' αὐτῶν. Τούτου ἕνεκα, καὶ διὰ τὰς μεγάλας ὠφελείας τὰς ὁποίας ἔλαβον παρὰ τῶν βασιλέων, δὲν ἐπαυσαν ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν, πιστῶς μάλιστα καὶ γενναίως ὑπηρετοῦντες ἐν τῷ στρατῷ. Καὶ διέσωσαν μὲν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας αὐτοτελεῖν τινα ὑπαρξίν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπέβαλον κατὰ μικρὸν τοὺς ἰδιαίοντας αὐτῶν χαρακτῆρας, οἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῶσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀπολύτως ἐπικρατούντων δογμάτων τῆς ὀρθοδοξίας. Οἱ μὲν

Παυλικάνοι παρέμειναν λοιπὸν εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀπέπτη πρὸς δυσμὰς, καὶ, ὠφεληθὲν ἀπὸ τῶν καταχρήσεων τὰς ὁποίας παρήγαγεν ἡ Παπικὴ κυριαρχία, ἐκαρποφόρησε καὶ ἐγένετο πρόξενον μεγάλων θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν κινήματων.

Προστούτοις ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, θεωρῶν τὴν ἀνάγκην νὰ συμπυκνώσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἵνα καταβάλῃ τοὺς πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς ἀνατολὰς πολεμίους, ἐνόμισε φρόνιμον νὰ περιέλθῃ πρὸς τὸν κραταῖον ἡγεμόνα τῆς Γερμανίας Ὁθωνα εἰς ὀλεγώτερον τραχείας ἢ ὁ προκατόχος σχέσεις. Μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐπὶ Νικηφόρου διαπραγματεύσεων, ὁ Ὁθων, τῷ 968, ἐπανελάβε τὰς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐχθροπραξίας· καὶ δὲν ἠδουκίμει μὲν πολὺ, διότι οὔτε οἱ Ἰταλοὶ συνέτρεχον αὐτὸν προθύμως, οὔτε εἶχε τὸν ἀπαραίτητον πρὸς τὸ ἐπιχειρήμα τοῦτο στόλον. Οὐδὲν ἥττον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἠναγκάζετο νὰ διατηρῇ ἐν Ἰταλίᾳ στρατιωτικὰς δυνάμεις, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις ἠδύνατο νὰ ἀποδῇ ἐπωφελεστέρα παρὰ τὸν Ἰστρον καὶ παρὰ τὸν Τίγρητα. Ὁθεν, ἐπαναλαβὼν ἐπιτιθεῖως τὰς διακοπεῖσας διαπραγματεύτας, προσέκαλεσε νέαν αἵτησιν περὶ τοῦ γάμου τῆς Θεοφανοῦς μετὰ τοῦ Ὁθωνος Β'. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Γερμανίας δὲν ἐπεμψε πλέον πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης τὸν κενόδοξον Λουϊτπράνδον, τοῦ ὁποίου αἱ ἐκθέσεις προσῆψαν τοσούτον ἄδικον μῶμον εἰς τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους· καὶ περ εὐνοῶν τὸν Λουϊτπράνδον, ὁ Ὁθων ἀνέθηκεν ἤδη τὴν ἐντιμὸν ἐείνην ἐντολὴν εἰς τινὰς Γερμανοὺς μεγιστᾶνας καὶ ἰδίως τὸν ἐπίσκοπον Μογοντιάκου, ἕνα τῶν συνετωτέρων καὶ λογιωτέρων ἱερωμένων τοῦ κράτους. Δὲν ἐζήτησε δὲ πλέον ὁ ἡγεμὼν τῆς Γερμανίας τὴν ῥητὴν παραχώρησιν τῆς κάτω Ἰταλίας, ἀλλ' ἠρέσθη ἀπλῶς εἰς τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὅτι ὁ γάμος οὗτος θέλει διαβιβάσει εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης· ὥστε ἀληθῶς εἰπεῖν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης οὐδεμίαν πραγματικὴν θυσίαν ἐποίησε διὰ τοῦ συνοικεσίου τούτου. Ἡ ἐκκαιδεκέτις Θεοφανὼς ἐφθασεν εἰς Ῥώμην, προπεμπομένη ὑπὸ συνοδείας λαμπρᾶς, τῇ 14 Ἀπριλίου 972, καὶ ἐκεῖ ἐτελέσθη ὁ γάμος αὐτῆς μετὰ τοῦ Ὁθωνος Β', ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Γ', ὅστις καὶ ἐστεφεν αὐτὴν καὶ ὡς Αὐγούστην ἐχαιρέτισεν. Ἡ χρηστὴ, ἡ ὠραία καὶ εὐφυὴς αὕτη νέα, ἔλαβε βραδύτερον πολλὴν δύναμιν καὶ εἰς τὰ δημόσια πράγματα, ἐπιτροπεύσασα, διὰ τὸν πρῶτον τοῦ συζύγου τῆς θάνατον, τὸν ἀνήλικον υἱὸν τῆς Ὁθωνος Γ', καὶ ἀναδείξασα, εἰς περιστάσεις δυσχερεῖς, σπανίαν μεγαλοφροσύνην καὶ σύνεσιν. Τὸ δὲ πάντων σπουδαιότερον, οἱ παρακολουθήσαντες αὐτὴν ἢ μετέπειτα ὑπ' αὐτῆς μετακληθέντες σοφοὶ Ἕλληνες ἐπενήργησαν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν διάπλασιν τῆς δύσεως (*).

Οὕτω δὲ ἀπανταχόθεν ἐξασφαλισθεὶς διὰ τῆς κα-

(*) Ἡ τοιαύτη ἀμείστος ἐπιρροὴ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, οὐδέποτε ἀληθῶς εἶχε

πακύνσεως τῶν ἐσωτερικῶν στάσεων, διὰ τῶν φιλικῶν σχέσεων, εἰς ἃς περιήλθε πρὸς τὸν μέγαν ἡγεμόνα τῆς δύσεως, διὰ τῆς ἐκτοπίσεως τῶν Παυλικάνων καὶ, ἐπὶ πᾶσι, διὰ τῆς κατατροπώσεως τῶν Ῥώσιων καὶ τῆς χειρώσεως τῆς Βουλγαρίας, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐτράπη τῷ 973 κατὰ τῶν Ἀράδων τῆς Ἀνατολῆς. Πρὸ τριῶν ἐτῶν, ἅμα βασιλεύσας εἶχεν ἀναγκασθῆ νὰ πέμψῃ στρατὸν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, διότι τὰ Μωαμεθανικὰ ἔθνη ἅπαντα, δυσφοροῦντα διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀντιοχείας καὶ πλείστων ἄλλων χωρῶν, μαθόντα δὲ τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου Φωκά, συνεμάχησαν ἵνα ἀναλάβωσι τὰ ἀπολεσθέντα. Αἰγύπτιοι, Πέρσαι, Ἀράβες καὶ Ἀφρικανοί, ἐνωθέντες, εἶχον συγκροτήσει στρατὸν 100,000 ἀνδρῶν καὶ ἐπεχείρησαν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀντιοχείας. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, προπαρασκευαζόμενος τότε εἰς τὸν κατὰ τῆς Βουλγαρίας πόλεμον, περιορίσθη εἰς τὸ νὰ ἀποκρούσῃ τὴν ἐφοδὸν ταύτην· διατάξας ἐπὶ τούτῳ τὸν στρατηγὸν τῆς Μεσοποταμίας νὰ ἀθροίσῃ ἐν τάχει ἀπάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις καὶ νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς ἀπειλουμένης πόλεως, ἐκπέμψας δὲ καὶ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πέριξ χωρῶν ὅλα τὰ διαθέσιμα τάγματα, καὶ ἀναθεὶς τὴν ὅλην ἡγεμονίαν εἰς τὸν πατρίκιον Νικόλαον, τοῦ ὁποίου ἐγίνωσκε τὰ στρατιωτικὰ προτερήματα. Ὁ Νικόλαος, παραλαβὼν καὶ τὰ στρατεύματα τῆς Μεσοποταμίας, ἐκέπεσε κατὰ τῶν πολεμίων, καὶ νικήσας αὐτοὺς διέλυσε τὴν μωαμεθανικὴν ἐκείνην συμμαχίαν.

Ἀλλὰ μετὰ τὸ πέρας τοῦ Βουλγαρορόωσικοῦ πολέμου, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ ἀμυντικὸν τοῦτο κατόρθωμα, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μέγαν ἐπιθετικὸν κατὰ τῶν Ἀράδων ἀγῶνα, ἵνα ἀνγκιτῇ ὀριστικῶς πρὸς μεσημβρίαν μὲν, τὴν ὅλην Συρίαν, μετὰ τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Ἰουδαίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὴν Βαβυλωνίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν ἰδίως λεγομένην ἢ μεγάλην Ἀρμενίαν· διὰ νὰ καταστήσῃ οὕτω σύνορα τοῦ κράτους πρὸς ἀνατολὰς μὲν, ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν, τὸν Ἀράξην, τὸ Κάσπιον ὅρος καὶ τὸν Τίγρητα, πρὸς νότον δὲ, ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, τὴν ἔρημον τῆς Συρίας καὶ τὸν Σουεσικὸν ἰσθμὸν. Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ βουλεύματος τούτου ἐμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐντελῆ διακοπὴν τῶν διαφορῶν κλασμάτων τοῦ Μωαμεθανικοῦ κόσμου καὶ νὰ ἐπιταχύνη τὴν ἐξασθένησιν καὶ τὴν παραλυσίαν αὐτοῦ· διὰ νὰ διευκολύνῃ δὲ τὸ κατόρθωμα, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπέστλεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς, οἵτινες τότε μόνοι διεξῆγον τὸ μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπόριον καὶ τούτου ἕνεκα ἠναγκάζοντο ν' ἀναγνωρίζωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐκδώσωσι νόμον ψηφίζοντα θάνατον ἢ χρηματικὴν ποινὴν 100

λιτρῶν χρυσοῦ κατ' ἐλεῖνου ὅστις ἤθελε κομίσαι εἰς τοὺς Ἀράδας σίδηρον, ξυλικήν, ὄπλα ἢ ἄλλο τι χρησίμον πρὸς πόλεμον· κατὰ δυστυχίαν ἡ ἀπαγορευσις αὕτη, πολλάκις διαταχθεῖσα, ἀείποτε παρεδιᾶζετο ὑπὸ τῆς πλεονεξίας, ὡς λέγει ὁ Μουρατόριος.

Ἡ πρώτη ἐκστρατεία ἐγένετο, τῷ 973, πρὸς ἀνατολὰς, κατὰ τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν μέγαν δομέστικον τῆς Ἀνατολῆς, μετὰ στρατοῦ κάλλιστα συγκεκροτημένου, καὶ προσιμιάσαντος εὐτυχῶς εἰς τὸ ἐπιχειρήμα. Ὁ στρατὸς οὗτος, διελθὼν τὴν μικρὴν Ἀσίαν, διαβαίνει τὸν Εὐφράτην, λεηλατεῖ τὴν περὶ Ἐδεσσαν Ὀσσηνήν, τμήμα τῆς Μεσοποταμίας ὑπὸ τῶν Ἀράδων ἔτι κατεχόμενον, κυριεύει τὴν Νίσειν τῆς Μυγδονίας, μέρος καὶ τοῦτο τῆς Μεσοποταμίας, ἀνῆκον ἔτι εἰς τοὺς πολεμίους, τρέπεται ἔπειτα πρὸς βορρᾶν καὶ, ἐμβαλὼν εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν, παραλαμβάνει τὴν Ἀμιδαν, τὸ σημερινὸν Διαρδεκίρι, καὶ ἐκπορθαὶ πᾶσαν τὴν περὶ χώραν, συνεπαγόμενος πολυαρίθμους αἰχμαλώτους. Ἡ Περσαρμενία, ἣτις εἶχε διατηρήσει τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς ὑπὸ ἰδίου ἡγεμόνας, συμμαχεῖ μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκπλαγέντες φεύγουσι σωρηδὸν πρὸς τὸ Βαγδάτιον καὶ διαδίδουσι τὸν τρόμον αὐτῶν εἰς τὴν μεγάλην ταύτην πόλιν, ἐν ᾗ ἐπεκράτει πλείστη ἀναρχία. Οἱ Καλίφαι εἶχον πρὸ καιροῦ ἀποβάλλει πᾶν πραγματικὸν κράτος, μὴ διατηρήσαντες εἰμὴ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ προνόμιον τοῦ νὰ μνημονεύωνται πρῶτοι εἰς τὰς δημοσίας προσευχάς. Ἡ ἀληθὴς κυβέρνησις εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν Ἐμιρῶν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐξαχρειωθέντες, κατέτριβον τὸν βίον περὶ κυνηγέσια καὶ ἀσωτείας, ὥστε οὐδεμία ἐγένετο παρασκευὴ πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἐξηκολούθει προβαίνων πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρεως καὶ ἐλεηλάτει τὴν περὶ Μαρτυρόπολιν Σωφηνήν. Τότε ὁ Ἀραψ διοικητὴς τῆς χώρας ταύτης, ἀνὴρ γενναῖος, Ἀβού Ταγλάβ καλούμενος, ἀθροίζει ὅσον ἐδυνήθη στρατὸν, καὶ ἐμφυχώσας αὐτὸν ἀντεπεξέρχεται κατὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Κατὰ δυστυχίαν ὁ στρατηγὸς οὗτος, θαρρῶν εἰς τὰ προηγούμενα κατορθώματα καὶ εἰς τὸ πλῆθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, περιφρονεῖ τὸν ἀσθενῆ ἐκείνον ἀντίπαλον καὶ ἐμβαλλεῖ ἀπερισκέπτως εἰς στενὸν τι ἀδιάβατον διὰ τὸ ἰππικόν· ἔτι δὲ ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ δυσχωρίᾳ ταύτῃ ἐπιπίπτει ὁ Ἀραψ, καὶ καταστρέφει μὲν τὸν στρατὸν, αἰχμαλωτεύσας δὲ τὸν ἡγεμόνα, ματαιώνει οὕτω τοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων ὁλοκλήρου ταύτης τῆς ἐκστρατείας.

Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀνέλαβεν αὐτὸς, κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἀμέσως ἐπομένου 974 ἔτους, νὰ ἐκδικήσῃ ταύτην τὴν προσγενομένην εἰς τὰς σημαίας τοῦ σταυροῦ ὕβριν. Παρακολουθῶν δὲ τὰ ἴχνη τοῦ ἀτυχοῦς αὐτοῦ ὑποστρατήγου, διαβαίνει τὸν Εὐφράτην, εἰσέρχεται εἰς τὴν Νίσειν τὴν ὁποίαν εὕρισκε ἔρημον, καθὼ ἐγκαταλειφθεῖσαν, ὑπὸ τῶν κατοίκων αὐτῆς λεηλατήσας δὲ πᾶσαν τὴν πέριξ χώραν, ἐμβαλλεῖ εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν καὶ ἐφορμᾷ κατὰ τῆς

παύσει. Περὶ τὸ 668 ἔτος λ. χ. προεχειρίσθη ἀρχιεπίσκοπος Καρτιερδουλίας ὁ ἐκ Ταρσῶ τῆς Κιλικίας Ἑλλήν Θεόδωρος, ὅστις ἔφερεν εἰς Cambridge, ἐκτὸς ἄλλων Ἑλληνικῶν καὶ Λατινικῶν βιβλίων, τὸν Ἰώσηπον, ἔτι δὲ ἓνα Ὁμηρον ἐπὶ παύρου γεγραμμένον, καὶ ἐπὶ περγαμηνῇ τὰς ὁμολίας τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἀμίδης, ἣν οἱ Ἀραβες εἶχον ἀνακτῆται, ἀναγκάζει αὐτήν νὰ παραδοθῇ καὶ εἰσπράττει ἀπὸ τῶν αὐτῶν Μωαμεθανῶν ὑπέρογκον χρηματικὸν ποσόν. Ἐντεῦ-
 λεν ὁ βασιλεὺς προσελάνει πρὸς τὴν Μύκταρσιν, τὴν
 πλουσιωτέραν πόλιν τῆς ἐπαρχίας, ὡς λέγει Λέων
 ὁ Διάκονος· ἡ πόλις αὕτη παραδίδεται ὁμοίως καὶ
 ἐξαγοράζει τὴν λεηλασίαν τῆς διὰ λύτρων βαρυτά-
 των. Ἦθελε δὲ ὁ βασιλεὺς νὰ προχωρήτῃ μέχρι
 Ἐκδατάνιον (Hamadan) τῆς Μηδίας καὶ μέχρι
 τοῦ Βαγδατίου, ὅπου ἤλπιζε νὰ εὕρῃ θησαυροὺς ἀ-
 μυθήτους· ἀλλ' ἔδει πρὸς τοῦτο νὰ διαβῇ χώραν
 ἔρημον, δύσβατον καὶ ἄνυδρον, ὃ δ' ἐκπεπληγμένος
 καλίσσης τοῦ Βαγδατίου ἐσπευσεν ἐν τούτοις νὰ
 προτείνῃ πρὸς τὸν ῥαγδαῖον κατακτητὴν συμβά-
 σεις ἐπωφελεῖς καὶ ῥητῶς τὴν πληρωμὴν ἐτητίου
 φόρου, πέμψας αὐτῷ ἀμέσως τριακοσίας μὲν μυριά-
 δας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἅπειρα δὲ Συρικὰ πολύτιμα
 ὑφάσματα καὶ ἀρώματα, ὥστε ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης
 ἐθεώρητε φρόνιμον νὰ ἀρκετῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς
 τὴν ἐκτασιν ἣν ἔλαβεν τὸ κράτος πρὸς τοῦτο τὸ
 μέρος καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου
 ἐτέλεσεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ζητωκραυγῶν τοῦ ἐθνου-
 σιῶντος πῆλους, θρίκμβον δεύτερον, ὃν ἐπεκόσμη-
 σαν τὰ λάφυρα τῆς Ἀσίας.

Μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐπάνο-
 δον, ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἂν ἔσχισε
 τὸν τόμον δι' οὗ ῥητῶς ὁ κληρὸς ὑπήγετο ὑπὸ τὴν
 ὑπερτάτην τοῦ βασιλέως κυριαρχίαν, ἤξευρεν ὅμως
 νὰ διατηρῇ τὰ δίκαια αὐτοῦ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν
 ὑπέρτατον τοῦ κλήρου ἄρχοντα. Τὸν πατριάρχην
 Πολύευκτον, μικρὸν μετὰ τὸν Νικηφόρον ἐπιζή-
 σαντα, διεδέχθη Βασίλειος ὁ Σκαμανδρηνός, ὅστις
 κατηγορήθη ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ
 Ἰωάννης ἐκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἀπολογητῇ ἐνώπιόν του·
 ὁ δὲ ἀπεποιήθη προφασίζόμενος, ὅτι ὁ Πατριάρχης
 δὲν δύναται νὰ δικασθῇ εἰμὴ συνοδικῶς· ὅθεν ὁ
 Ἰωάννης ἐξώρισεν αὐτὸν ἀμέσως εἰς τὸ παρὰ τὸν
 ποταμὸν Σκαμανδρὸν μοναστήριον τὸ ὁποῖον αὐτὸς
 ὁ Βασίλειος εἶχε κτίσει, καὶ διέταξε νὰ χειροτο-
 νηθῇ ἀντ' αὐτοῦ Ἀντώνιος ὁ Στουδίτης τοῦ ὁποίου
 ἐπαινεῖται καὶ ἡ ἱερότης καὶ ἡ ἐπιστήμη.

Τοὺς θριάμβους τοῦ 974 παρηκολούθησαν εἰς τὸ
 κατὰ πόδας ἑτος θριάμβοι ἕτεροι. Ὁ Ἰωάννης ἐκ-
 πληρώσας ἐν μέρει τοῦλάχιστον, διὰ τῆς προηγου-
 μένης αὐτοῦ ἐκστρατείας, τὰ πρὸς ἀνατολὰς σχέ-
 διά του, ἐτράπη τὴν ἀνοιξιν τοῦ 975 πρὸς μεσημ-
 ερίαν καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν, διότι αἱ πρὸς
 τὸν καλίσσιν τοῦ Βαγδατίου γενόμεναι συνθήκαι δὲν
 ἀπέβλεπον εἰμὴ τὸν καλίσσιν αὐτόν· αἱ δὲ ἐν τῇ
 Συρίᾳ ἀρχοῦσαι δυναστεῖαι τῶν Ἀμαδανιδῶν καὶ τῶν
 φατιμιδῶν ἐθεωροῦντο ἡκαί ἦσαν ὅλως ἀνεξάρτητοι
 ἀπὸ τοῦ λεγομένου ἐκείνου ὑπερτάτου ἄρχοντος τοῦ
 Μωαμεθανικοῦ κόσμου. Ἐν τῇ Συρίᾳ ὁ βασιλεὺς ἐ-
 κυρίευσεν τὴν Ἱεράπολιν (Mambez, ἐν ἣ ἐφυλάσσον-
 το τὰ σκευὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ κόμη τοῦ ἁγίου
 Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ), τὴν Ἀπάμειαν, τὴν Ἐ-
 μεσαν, τὴν Ἡλιούπολιν (Baalbek) καὶ ὤρμησε πρὸς
 τὴν Δαμασκόν· ὁ αὐτόθι ἄρχων Ἐμίρης Ἀφτεκίς ἐ-

ζήλησε μετὰ τῶν κατοίκων καὶ πλουσίων δώρων εἰς
 προὔπαντησιν αὐτοῦ, ἵνα αἰτήσωσιν εἰρήνην· ὁ δὲ
 βασιλεὺς, ἐπιβαλὼν αὐτῷ φόρον, διήλθε τὸ Λίβαν-
 νον ὄρος, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου ἰσχυρὰν τι φρούριον
 κείμενον εἰς μίαν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ ἀποτομω-
 τέρων κορυφῶν τοῦ ὄρους τούτου, κατέβη ἐκεῖθεν
 εἰς τὴν Φοινίκην, ἐπλητίασεν εἰς τὴν Σιδῶνα, ἐξα-
 γοράσασαν ἑαυτὴν ἀπὸ τῆς λεηλασίας διὰ λύτρων,
 καὶ ἔφθασεν ἔμπροσθεν τῆς Τριπόλεως, ἣτις ἦτο τὸ
 ἀσφαλέστερον τῆς παραλίας ταύτης φρούριον. Θεω-
 ρήσας ὅμως, ὅτι ἡ πολιορκία θέλει παραταθῇ, ἀνα-
 τίθησιν αὐτὴν εἰς μέρος τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς δ' ἀ-
 πέρχεται ἐπὶ τὰς λοιπὰς τῆς περαθαλασσίας πόλεις·
 ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐνόσησεν ἀπὸ τῶν ἀδιαλείπτων
 ἐκείνων κόπων· ζητεῖ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀντιόχειαν.
 ἵνα εὕρῃ αὐτόθι ἀνεσίαν τινα· ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῆς
 πόλεως ταύτης, τὸ πλεῖστον Ἀραβες ὄντες καὶ δυσ-
 μενῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακείμενοι, ἅμα εἶδον
 τὸν βασιλέα μὴ δυνάμενον νὰ ἐπιχειρήσῃ μακρὰν
 πολιορκίαν, ἐκλείσαν τὰς πύλας· ὥστε ἠναγκάσθη νὰ
 ἀνακάμψῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν, ὅπου καὶ ἀπέθαε
 τῇ 10 Ἰανουαρίου τοῦ 976. Εἰς ὅμως τῶν ὑπο-
 στρατῶν του ἐκυρίευσεν μετ' ὀλίγον αὖθις τὴν Ἀν-
 τιόχειαν.

Ἐπανερχόμενος δὲ τὸ τελευταῖον ἐκ τῆς Συρίας,
 παρετήρησεν, ὅτι αἱ κάλλισται τῆς μικρᾶς Ἀσίας
 γαῖαι ἀνῆκον εἰς τὸν εὐνοῦχον Βασίλειον, τὸν Πρέε-
 δρον· καὶ τοὶ δὲ νοσῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ
 τὴν ἀγανάκτησιν. « Δι' αὐτὰ λοιπὸν τ' ἀνδράποδα,
 ἀνέκραξε, τούτους συνεκροτήσαμεν μάχας καὶ το-
 σούτας κατωρθώσαμεν κατακτήσεις; Δι' αὐτοὺς ἐ-
 χύσαμεν τὸ αἷμά μας καὶ ἐξαντλοῦμεν τοὺς θησαυ-
 ροὺς τοῦ λαοῦ; » Ἦστε ἀμφιβολία δὲν εἶναι ὅτι ἡ
 εὐγενὴς ἐκείνη ψυχὴ ἤθελεν ἐπὶ τέλους ἀσχοληθῇ
 καὶ εἰς τὴν περιστολὴν τῶν ἐσωτερικῶν καταχρή-
 σεων. Ἀλλὰ πόσον τὸ πρᾶγμα ἦτο δυσχερὲς ἐξά-
 γεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ παντοδύναμος εὐνοῦ-
 χος οὐδὲ τὴν ἀπλὴν ἐκείνην παρατήρησιν συνε-
 χώρησεν εἰς τὸν βασιλέα· καὶ λέγεται ὅτι δι' ἐπι-
 τηδείας δόσεως δηλητηρίου δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ
 ἀναλάβῃ ἀπὸ τῶν φυσικῶν τῆς νόσου ἀφορμῶν.

Οὐδεὶς ποτὲ τῶν βασιλέων ἠδύνατο δικαιότερον
 νὰ ἐπονομασθῇ μέγας· οὔτε ὁ Ἀλφρέδος τῆς Ἀγ-
 γλίας, οὔτε ὁ Ὁθων τῆς Γερμανίας, ἵνα περιορισθῶ-
 μεν εἰς μόνην ταύτην τὴν ἐξατονταετηρίδα, εἶχον
 πλείονα εἰς τοῦτο δίκαια· καὶ ὅμως ἐκεῖνοι μὲν
 ἠξιώθησαν τοῦ ἐπωνύμου, ὁ δὲ ἡμέτερος Ἰωάννης
 οὐχί. — Διὰ τί; — Διότι οἱ μεγάλοι ἄνδρες καθίσταν-
 ται πολλάκις μέτοχοι τῆς ἀτυχίας τῶν ἐθνῶν εἰς τὰ
 ὁποῖα ἀνήκουσι, διότι ἡ ἱστορικὴ δικαιοσύνη πολ-
 λάκις γίνεται συνένοχος τῆς ἀδικίας ταύτης. Ἡ
 θλίβερά τύχη ἣν ἐπὶ τέλους ἔλαβεν ὁ ἑλληνισμὸς
 τοῦ μεταίωδος ἡμαῦρος καὶ αὐτὰς τὰς λαμπροτέ-
 ρας τοῦ παρελθόντος αὐτοῦ σελίδας. Ἐπειδὴ ἐτα-
 πεινώθημεν ἐπὶ τέλους, ἡ ἱστορία ἐθεώρησεν ἄτοπον
 νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὑπῆρξамεν ποτὲ μεγάλοι· ἀλλὰ
 σήμερον ὅτε ἀνακύπτουμεν αὖθις εἰς τὸ εἶναι, ὅτε ἀ-
 νεκτῆσάμεν τι ἐνεστὼς καὶ ἀναπνέομεν ἤδη τὰς αὔ-

ρας ἀγαθωτέρου μέλλοντος, ὅτε καθήκον ἱερὸν τῆς
 νέας τῶν ἐλλήνων γενεᾶς εἶναι νὰ ἀνεγείρῃ τελευ-
 ταῖον, μετὰ τῆς προκρούσης αὐτῇ λαμπρότητος καὶ
 τὸ οἰκοδόμημα τῆς πατρίου ἱστορίας, καιρὸς εἶναι
 νὰ ἐπιθέσωμεν εἰς τὸ ὄνημα τοῦ Ἰωάννου τὸν στέ-
 φανον ἐκεῖνον δι' οὗ ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ δειλαί-
 οσύνη τῶν ἐθνῶν συνειθίζει νὰ τιμᾷ τοὺς ἄνδρας ὅσοι
 ἐμόχλησαν, ἐκινδύνευσαν καὶ ἐμεγαλουργήσαν ἐπ'
 ἀγαθῇ τῆς πατρίδος.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΖΑΣ.

— 0 —

Τὴν 13 Ἰουνίου τοῦ παρελθόντος ἔτους ἀπέθανεν
 ἐν Ὀδησσῷ Ἀλέξανδρος ὁ Στούρζας, πατρώθεν μὲν
 Μολδαυὸς, μητρῶθεν δὲ Ἕλλην, ὅντινα ἔμως ὡς γό-
 νον ἰδίον ἀξιοῖ ἡ Ἑλλάς, διὰ τε τὴν Ἑλληνικωτά-
 την αὐτοῦ καρδίαν, τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, τὰ Ἑλ-
 ληνικά συγγράμματα καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας
 προδύμους αὐτοῦ εὐεργεσίας. Τὴν εἰκόνα λοιπὸν αὐ-
 τοῦ, ζωγραφηθεῖσαν περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου του,
 δημοσιεύουσα ἡ Πανδώρα καὶ κατατάττουσα με-
 ταξὺ τῶν ὁμοιωμάτων τῶν ἄλλων τῆς πατρίδος εὐ-
 εργετῶν, ὑπόσχεται νὰ δημοσιεύσῃ προσηγῶς καὶ
 βιογραφίαν τοῦ μακαρίου ἀνδρός, ἐρανίζομένη αὐτὴν
 ἐκ τοῦ νειωστί ἐκδοθέντος ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Οἰκο-
 νόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἀξιολόγου
 βιογραφικοῦ σχεδίου.